

Konstruktionen av kvinnojoursrörelsen i Sveriges offentliga politik mellan åren 2008-2019

En kritisk diskursanalys om relationen mellan stat, marknad och kvinnojoursrörelsen

Sofia Weiland

Statsvetenskapliga institutionen
Examensarbete 30 hp
Masterprogrammet i statsvetenskap (120hp)
Vårterminen 2020
Handledare: Marta Rauter

**Stockholms
universitet**

Sammanfattning

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur kvinnojourer konstrueras i offentlig politik för att se vilka maktrelationer som har etablerats och vilka diskursiva effekter som kan spåras i identifierade diskurser. Centralt för studien är därmed relationen mellan stat och civilsamhälle och den maktkamp som kommer till uttryck genom diskurser i offentliga dokument. För att genomföra studien har offentliga dokument mellan åren 2008–2019 analyserats utifrån Faircloughs kritiska diskursanalys (CDA).

Studiens analys visar att det offentliga ansvaret för att stötta och skydda våldsutsatta kvinnor och barn framstår som en hegemonisk diskurs, som konstruerar de ideella kvinnojourerna som ett komplement. Denna diskurs är dock full av motsättningar, då både ansvars omfattning och innehåll framstår som oklart, samtidigt som diskursen förutsätter att det finns en offentlig verksamhet som är oberoende av ideella kvinnojourer.

Två konkurrerande diskurser som har identifierats är marknadsiseringsdiskursen och särartsdiskursen som bygger på olika antaganden om vilken roll de ideella kvinnojourerna har eller bör ha. I den förstnämnda görs rörelsen till en fragmenterad verksamhet där kvinnojourernas skyddade boenden hamnar i fokus. Med detta följer en syn på att konkurrens av skyddade boenden är oundvikligt i förhållande till EU-rätten och Lagen om offentlig upphandling (LOU). I motsats till detta konstruerar särartsdiskursen de ideella kvinnojourerna som en civilsamhällesorganisation med en särart som inte kan tas tillvara på av upphandlingsförfarandet. Inom särartsdiskursen förespråkas därför Idéburet offentligt partnerskap (IOP).

Studiens slutsats är att det pågår en diskursiv kamp inom den offentliga politiken om vilken roll kvinnojourer har eller bör ha. Samtidigt utmärker sig ett marknadslikt språkbruk när det offentliga ansvaret appliceras på ideella kvinnojourer. Det offentliga ansvars diskurs och marknadsiseringsdiskursen påminner därmed om varandra när de likställer de ideella kvinnojourerna med skyddade boenden. Kvinnojourerna konstrueras på så sätt som en välfärdstjänst snarare än en opinionsbildande motvikt till staten. Samtidigt har det diskursiva motståndet mot marknadsiseringen visat sig vara mer närvarande än förväntat. Detta tolkas som att det finns en öppning i den diskursiva kamp som pågår, där särartsdiskursen kan ha möjlighet att få genomslag, eller åtminstone rucka på de etablerade maktrelationerna.

Nyckelord

Kvinnorörelsen, civilsamhället, marknadsisering

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställningar	3
1.2 Studiens upplägg	3
1.3 Disposition	3
2. Bakgrund	4
2.1 Folkrörelser	4
2.1.1 Kvinnojournersrörelsens framväxt	5
2.2 Från folkrörelser till civilsamhälle – mellan stat och marknad?	6
2.3 Tidigare forskning	8
2.4 Studiens syfte i förhållande till tidigare forskning	10
3. Teoretiskt ramverk och analysmodell.....	11
3.1 Diskursanalys	11
3.1.1 Faircloughs kritiska diskursanalys (CDA)	12
3.2 CDA som analysmodell	13
3.2.1 Analysverktyg för dimensionen text	14
3.2.2 Vokabulär, transivitet och modalitet	14
3.3 Analysverktyg för dimensionen diskursiv praktik	16
3.3.1 Intertextualitet och interdiskursivitet	16
3.4 Analysverktyg för den sociala praktiken	17
3.4.1 Ideologi och hegemoni	18
4. Metod	19
4.1 Urval och material	19
4.2 Förhållningssätt till materialet	20
4.3 Avgränsningar	21
4.4 Kvalitetsaspekter	22
5. Analys.....	24
5.1 Konstruktionen av kvinnojournersrörelsen och diskursiva effekter	24
5.1.1 Det offentliga ansvarets diskurs	25
5.1.2 Kvinnojournerna som komplement eller substitut?	28
5.1.3 Marknadiseringsdiskurs	31
5.1.4 Särartsdiskurs.....	35
5.3 Relationen mellan identifierade diskurser	40
5.3.1 Diskursiv hegemoni om offentligt ansvar	41
5.3.2 Diskursiv kamp mellan marknad och särart.....	42
6. Avslutande diskussion och slutsats	45
Referenser.....	51

1. Inledning

Våld mot kvinnor i nära relation är ett omfattande problem i Sverige som har gått från att konstrueras som en privat angelägenhet till att få ett allt större utrymme i den offentliga politiken sedan slutet på 1970-talet. Hur våldet ska hanteras och vilken prioritering frågan får har dock skiftat beroende på vilket ansvar den offentliga sektorn anses ha och hur våld, makt och kön definieras (Eduards 2002; Helmersson 2017). Mot bakgrund av detta har den politiska förståelsen av mäns våld mot kvinnor beskrivits som "ett diskursivt slagfält" (Steen 2003) eftersom de politiska lösningarna som föreslås för hur våldet ska hanteras har grund i vilka förklaringsmodeller som har fått tolkningsföreträde (Nilsson 2017).

Oavsett hur den politiska hanteringen av våldet har sett ut så har civilsamhället i form av kvinnojourer varit av stor betydelse i Sverige. Rörelsen växte fram i samband med kvinnorörelsen på 1970-talet och har under sin framväxt haft det ena benet i att opinionsbilda och få upp frågan om mäns våld mot kvinnor på den politiska dagordningen och det andra benet i ett praktiskt ideellt arbete med att stötta och skydda våldsutsatta kvinnor och barn. I det praktiska arbetet har många jourer gått från att erbjuda stöd över telefon till att även erbjuda skyddade boenden för kvinnor som är i akut behov av skydd. I Sverige har två riksorganisationer bildats som samlar kvinnojouren: Riksorganisationen för kvinnojouren och tjejjourer i Sverige (ROKS) som bildades 1984 och Unizon som bildades 1996 (tidigare Sveriges Kvinnojourers Riksförbund, SKR) (Eduards 2002). Roks har idag cirka 100 anslutna medlemsjourer och Unizon över 140 medlemsjourer (Roks u.å; Unizon 2014). Jourernas verksamhet bygger på ett frivilligt engagemang för den problematik som våldsutsatta kvinnor och barn lever med, samtidigt som stödsökande kan vara anonyma vid kontakt med jourerna. Detta är något som särskiljer kvinnojouren från andra samhällsaktörer såsom socialtjänst, polis och sjukvård (Kunosson 2014).

I en kartläggning från Socialstyrelsen 2013 framkommer det att 71 procent av Sveriges skyddade boenden drivs i ideell regi, vilket betyder att de flesta kommuner inte erbjuder denna insats själva utan tar hjälp av sina lokala kvinnojouren (Socialstyrelsen 2013). Med sin framväxt har jourerna även kunnat ställa allt högre krav om stöd till sina insatser. Gensvaret i form av utökade bidrag från den offentliga sektorn har dock kommit med en rad olika villkor och krav som varit mer eller mindre uttalade, exempelvis om organisatorisk och ideologisk anpassning

(Eduards 2002; Enander m.fl. 2013). De ökade kraven blottlägger en förändrad syn på vilken relation civilsamhället ska ha till staten, som inte bara gäller för kvinnojourerörelsen. Från att tidigare ha uppfattats som kravställande intresseorganisationer som driver på samhällsförändringar så befinner sig nu civilsamhällets organisationer i en motsatt situation, där de allt mer ses som producenter av välfärdstjänster som får ersättning snarare än bidrag (Wijkström 2014).

Den förändrade synen på civilsamhällets organisationer kan härledas till styrningsmodellen New public management (NPM) som har fått ett stort genomslag i Sverige sedan 1990-talet (Fyrberg Yngfalk & Hvenmark 2014). NPM inhämtar organisationsideal från den privata sektorn, såsom konkurrensutsättning, marknadsiering och privatisering, vilket tros leda till en mer effektiv välfärd med högre kvalitet och reducerade kostnader. Staten har i utvecklingen mot NPM gått från att själv utföra välfärdstjänster till att bli en beställare som *upphandlar* tjänster hos externa aktörer (Munro 2004). Lagen om offentlig upphandling (LOU) har därmed blivit ett viktigt regelverk att förhålla sig till och har öppnat upp för privata och ideella aktörer att vara med och konkurrera om att bli upphandlade av landsting eller kommuner (Winblad 2015). Upphandling av ideella kvinnojourer har kritiserats av Roks och Unizon då det strider mot ett beslut taget av SKR (dåvarande SKL) 2015 om att idéburna organisationer såsom kvinnojourer ska vara undantagna från reglerna om LOU. I februari 2019 gick de två riksorganisationerna ut i en gemensam artikel i dagens samhälle under rubriken ”*Gör inte mäns våld mot kvinnor till en vinstaffär*”. I artikeln kritiseras den konkurrensutsättning och marknadsiering som sker när kommuner väljer att upphandla skyddade boenden. Riksorganisationerna lyfter att kommunerna istället borde ingå i Idéburna-Offentliga Partnerskap (IOP) med ideella kvinnojourer för att bevara deras oberoende som en civilsamhällesorganisation (Dagens samhälle 2019).

De utökade kraven och den förändrade synen på civilsamhället i den offentliga politiken har pekats ut som ett hot mot kvinnojourernas politiska påverkansarbete, där rörelsen dels kan förlora sin självständighet men även sin röstbärande roll (Eduards 2002; Enander m.fl. 2013). Mot bakgrund av detta är kvinnojourerörelsen ett intressant fall, där jourernas nära samarbete med kommunerna visar på hur ett ömsesidigt beroende mellan staten och civilsamhället har skapats inom stödfältet för våldsutsatta kvinnor. Hur kvinnojourerörelsen konstrueras i den offentliga politiken har därmed betydelse för vilket handlingsutrymme rörelsen har och det är denna diskursiva makt som kommer stå i fokus för denna uppsats (Fairclough 1992).

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur kvinnojoursrörelsen konstrueras i offentlig politik mellan åren 2008–2019. På så sätt vill jag blottlägga vilka maktrelationer som har etablerats och vilka diskursiva effekter som kan spåras i diskurserna. Jag ställer därför följande frågeställningar:

Hur konstrueras kvinnojoursrörelsen i offentlig politik? Jag vill här identifiera vilka diskurser som är determinerande och konstituerande för detta fält.

Vilken relation har de identifierade diskurserna till varandra? Här vill jag undersöka om någon diskurs har etablerat tolkningsföreträde (hegemoni) i diskursordningen eller om det pågår en *diskursiv kamp*.

Vilka diskursiva effekter kan spåras i de identifierade diskurserna? Med denna fråga menar jag diskursiva effekter i form av hur kvinnojoursrörelsen positioneras till olika subjektspositioner i de identifierade diskurserna.

1.2 Studiens upplägg

Denna uppsats utgår från en diskursanalytisk ansats där den empiriska studien centreras kring hur kvinnojoursrörelsen konstrueras diskursivt i offentliga dokument mellan åren 2008–2019. Centralt för studien är därmed relationen mellan stat och civilsamhälle och den maktkamp som kommer till uttryck genom diskurser i offentliga dokument. Analysen sker med hjälp av Faircloughs kritiska diskursanalys (CDA).

1.3 Disposition

Efter detta inledande kapitel kommer jag under kapitel 2 att ge en kort bakgrund till ämnet för uppsatsen och presentera tidigare forskning som berör mitt forskningsintresse. Under kapitel 3 beskrivs det teoretiska ramverket och analysmodellen som uppsatsen bygger på. I kapitel 4 återfinns studiens metod, urval av material och kvalitetsaspekter. Under kapitel 5 sker själva analysen av det insamlade materialet. Under kapitel 6 återfinns en avslutande diskussion utifrån frågeställningarna och uppsatsens slutsats.

2. Bakgrund

Under detta kapitel görs först en kortare bakgrundsbeskrivning av folkrörelsernas framväxt och betydelse i Sverige, däribland kvinnojoursrörelsen. Därefter beskrivs olika utmaningar som civilsamhället har ställs inför på senare tid. Avslutningsvis presenteras tidigare forskning som mer explicit har riktat in sig mot kvinnojoursrörelsen och studiens syfte i förhållande till tidigare forskning.

2.1 Folkrörelser

Samhällets organisering i stort och politiska system bygger på tröga strukturer som ofta är svåra att förändra utan påtryckningar utifrån. För att nå social förändring har därför sociala rörelser varit viktiga medel för att sätta igång förändringsprocesser och påverka de strukturer och normer som finns i samhället. Genom att samla sig kollektivt runt olika intressen kan sociala rörelser fungera som en opposition till staten och bedriva ett påverkansarbete för att nå social förändring (Wettergren & Jamison 2006).

I Sverige finns en lång tradition av folkrörelser sedan mitten av 1800-talet och dessa var till en början främst organiserade på en religiös grund, såsom frikyrkorörelsen. Sedan dess har många olika folkrörelser växt fram där några av de mest framträdande har varit nykterhetsrörelsen, arbetarrörelsen, fackföreningsrörelsen, fredsrörelsen, miljörörelsen och kvinnorörelsen (Pettersson 2007). Folkrörelserna växte fram i och med samhällets omvandling från jordbrukssamhälle till industrisamhälle och har spelat en viktig roll i framväxten av välfärdsstaten och demokratiseringen av Sverige. Mot den bakgrunden har folkrörelserna blivit en del av Sveriges självbild och vision om ett starkt samhälle och en folklig demokrati. Folkrörelserna kom med tiden även att bli förknippade med framväxten av det svenska folkhemmet och blev allt mer betraktade som en del av staten snarare än som en opposition till staten. Flera av folkrörelserna (såsom arbetarrörelsen) stod till exempel socialdemokratin nära både organisatoriskt och ideologiskt, vilket kom att kritiseras för att leda till en centralisering och hot mot folkrörelsens autonomi (Lundberg 2011). Intresseorganisationerna kom på så sätt att bli en del av det statliga beslutsfattandet, vilket har blivit ett kännetecknande drag i den svenska förvaltningsmodellen, där organisationerna även fungerar som remissinstanser inom ramen för utredningsväsendet (Lundberg 2012). Den allt mer institutionaliserade relationen mellan folkrörelser (numera inordnat i begreppet civilsamhälle) och staten återkommer senare i detta kapitel, men först riktas fokus mot kvinnojoursrörelsens framväxt.

2.1.1 Kvinnojourrörelsens framväxt

Mäns våld mot kvinnor kom upp i den politiska debatten i Sverige först på 1970-talet, mycket tack vare kvinnorörelsen som mobiliserade sig kollektivt mot våldet under den här tiden. En utredning som beskrivs som en vattendelare i svensk politik under mitten av 1970-talet var betänkanudet från dåvarande sexualbrottsutredningen (SOU 1976:9) där utredningens sammansättning kritiserades eftersom den bestod av endast en kvinna och resten män. Utredningen kritiserades även för att den innehöll misogyna framställningar av kvinnan där hon själv ansågs ha ett ansvar i varför hon blev utsatt för våld och övergrepp. Protesterna mot utredningen initierades av Grupp 8 som var en av de främsta representanterna för kvinnorörelsen på 1970-talet. Motståndet mot utredningen mobiliserade företrädare för 13 olika kvinnoförbund att delta i protesterna. Protesterna från kvinnoförbunden ledde till att en ny utredning tillsattes – *Våldtäkt och andra sexuella övergrepp* (SOU 1982:61) innehållande två män och fyra kvinnor. Under den här tiden höjdes även kraven om att våldsutsatta kvinnor skulle få stöd och hjälp i större utsträckning, vilket ledde till att Sverige fick sitt första så kallade kvinnohus i Göteborg 1978 (Eduards 2002; Kunosson 2014).

Detta var starten på den svenska kvinnojourrörelsen som sedan dess har blivit en omfattande svensk folkrörelse. Allt fler jourer bildades i Sverige och erbjöd till en början telefonstöd för att sedan övergå till allt mer omfattande stöd och hjälp, även i form av skyddade boenden. För att samla kvinnojourrörelsen skapades riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige, ROKS 1984. Roks har grundats i en feministisk förståelse av mäns våld, där könsmaktsordningen pekats ut som förklaring till mäns våld mot kvinnor. Rörelsen har vidare byggt på tanken om att vägen för att nå förändring är att sluta sig samman i en separat organisering och nätverk, byggt på erfarenhetsutbyte från kvinna till kvinna. Kärnan i denna verksamhet är att tro på kvinnan och hennes berättelse, vilket har lyfts fram som en av jourernas främsta kompetens. På grund av en ideologisk splittring inom rörelsen bröt sig en del av Roks loss 1996 och bildade Sveriges kvinnojourers riksförbund (numera Unizon) som framhåller jämställdhet framför könsmaktsperspektivet. Båda organisationerna beskriver sig dock som feministiska och bedriver ett politiskt påverkansarbete utifrån sina medlemsjourers gemensamma intressen och erfarenheter. Kvinnojourrörelsen vilar därmed på två ben, där det ena benet står i en politisk rörelse som driver ett påverkansarbete, medan det andra benet står i att bedriva en praktisk verksamhet för att stötta och skydda våldsutsatta kvinnor och barn (Eduards 2002).

2.2 Från folkrörelser till civilsamhälle – mellan stat och marknad?

För att beskriva utomstatlig organisering av medborgare var länge folkrörelser den dominerande beskrivningen i Sverige, vilket även tog sig uttryck i den offentliga politiken genom att benämnas som folkrörelsepolitik (Wijkström 2012, s.14). Idag har civilsamhället kommit att bli det mest övergripande begreppet för att definiera den här typen av organisering utanför staten, där även kvinnojoursrörelsen ingår (Trägårdh 2010). Folkrörelsebegreppet som tidigare var mest framträdande kom att bli relativt snävt i sin betydelse då detta främst kom att omfatta de organisationer som stod nära staten. Civilsamhället är ett samlingsbegrepp som omfattar en större del av organisationslivet i Sverige och definieras som en sfär som står utanför stat och marknad (Lundberg 2011).

Andra begrepp som förekommer är bland annat intresseorganisationer, ideell sektor, social ekonomi, nonprofit-företag, ideella organisationer och idéburna organisationer. De olika beskrivningarna speglar olika politiska och normativa antaganden om vad det civila samhället är eller bör vara, där vissa av orden har grund i ett ekonomiskt språkbruk medan andra ställer den sociala frågan i centrum. En utveckling som de mer ekonomiskt inriktade begreppen speglar är att det civila samhället har gått från att ses som en motvikt till staten som verkar för social förändring till att ses som serviceproducenter, som staten i omvänd ordning kan ställa krav på och granska (Kunosson 2014; Trägårdh 2010).

Civilsamhället har i spåren av den här utvecklingen kommit att hamna i en slags gråzon mellan stat och marknad de senaste decennierna. Bakomliggande faktorer till denna utveckling är bland annat en ökad globalisering, ökat skattetryck, nya idéer om statlig styrning och krav om kvalitet och inflytande på offentliga tjänster från medborgare. Detta är i linje med styrmodellen New public management (NPM) som har fått ett stort genomslag i den offentliga förvaltningen sedan början av 1970-talet, vilket har fått konsekvenser för hur regeringar runt om i världen strukturerar sina offentliga tjänster. I detta styrsystem har konkurrens som ett sätt att nå ökad effektivitet förespråkats, samtidigt som tanken om att medborgare är kunder på en marknad där de fritt kan välja sina utförare har associerats med en utökad makt hos medborgarna. Idén om att staten bör efterlikna marknaden genom ökad konkurrens för att nå minskade offentliga utgifter har varit drivkrafter för regeringar att hitta nya mer kostnadseffektiva sätt att tillhandahålla välfärdstjänster. Samtidigt har kraven om att staten ska vara mer lyhörd och flexibel i sin administration och implementering pressat regeringar att hitta nya lösningar. Upphandling av tjänster från ideella och icke statliga organisationer har mot bakgrund av denna

förändring framstått som en lösning för att uppnå kraven om flexibilitet och lyhördhet och samtidigt hålla nere på de offentliga utgifterna. De ideella organisationerna har i sin tur lockats av utökade resurser och en större möjlighet att påverka de sociala problem som organisationen ser i större utsträckning. Detta innebär att ideella organisationer i allt större utsträckning tillhandahåller välfärdstjänster som tidigare har ansetts tillhöra det statliga välfärdssystemet (Smith 2007).

Civilsamhället har därmed gått från att ses som röstproducenter till att uppfattas som en produktion av välfärdstjänster i allt större utsträckning. Detta kallar Wijkström & Einarsson (2006) för en *omvänd samtalsordning*, där civilsamhällets organisationer numera förväntas utföra sin verksamhet på uppdrag av staten och kommuner. Som ett led i detta har staten och de ideella organisationerna börjat anpassa sitt språk efter marknadens, där samarbetet mellan den offentliga sektorn och de ideella organisationerna allt mer har kommit att benämnas som ”leveransavtal”, ”kontrakt” eller ”entreprenader” som ofta sker genom upphandling. Näringslivet har därmed blivit en ny referensram för organisationerna att förhålla sig till. En annan utveckling är att medlemmarna i organisationerna utför allt mindre ideellt arbete och att det istället anställs personal, vilket kan beskrivas som en övergång ”från valt till betalt förtroende”. Den ökade professionaliseringen och granskningen av organisationerna är även ett led i detta som leder till att de går från öppenhet till slutenhet. Denna utveckling riskerar att leda till att de ideella organisationerna får svårt att hävda sin *särart* och därmed mervärde i jämförelse med staten och privata aktörer inom samma fält (Wijkström & Einarsson 2006, s. 82).

Civilsamhällets organisationer har i och med NPM varit mer eller mindre tvungna att hybridisera mot marknaden och efterlikna företagsliknande logiker vilket betyder att de numera står på gränsen mellan icke vinstdrivande och vinstdrivande domäner av samhället. Av den anledningen är en av de viktigaste frågorna huruvida organisationerna trots denna utveckling kan behålla sina egna visioner och autonomi och i så fall i vilken utsträckning. En av riskerna som pekats ut i och med hybridiseringen är att finansiella mål kan bli överordnade de ideella målen med verksamheten. Effekten av detta kan vara att de ideella tjänsterna inte blir lika tillgängliga för medborgare och i högre grad riktas mot de som kan betala för sig istället för de som är i störst behov av hjälp (Suykens m.fl. 2017).

2.3 Tidigare forskning

Som bakgrundskapitlet har visat så ingår kvinnojourserörelsen i civilsamhället som är inbäddat i en komplex omgivande struktur i förhållande till stat och marknad. Här under återfinns mer aktuella studier om kvinnojourserörelsen som är relevanta utifrån mitt forskningsintresse.

I en avhandling av Nilsson (2017) ”Könsmakt eller häxjakt? Antagonistiska föreställningar om mäns våld mot kvinnor” riktas fokus mot hur olika förklaringsmodeller till mäns våld mot kvinnor har cirkulerat i den politiska och vetenskapliga debatten mellan åren 1975–2000. I studien undersöker författaren hur mäns våld mot kvinnor har framställts både inom vetenskapen och av professionella under kategorierna våldtäkt, incest och kvinnomisshandel. Könsmaktperspektivet har visat sig få ett tolkningsföreträde under delar av 1990-talet vilket tidvis har gett kvinnojourserörelsen en större legitimitet menar författaren. Det könspolitiska perspektivet har dock mött motstånd utifrån juridiska principer om könsneutralitet och har trots sitt genomslag inte lett till några större förändringar i hur staten hanterar våldet. Mot bakgrund av detta menar författaren att våldet har blivit osynliggjort och bagatelliserat och att ideella kvinnojourer får ta det största ansvaret för att stötta och skydda våldsutsatta kvinnor och barn.

I boken ”Att följa med samtiden: kvinnojourserörelse i förändring” av Enander m.fl. (2013) lyfter författarna att det som har varit utmärkande för kvinnojourserörelsen är den ideologiska utgångspunkten i radikalfeminismen där kvinnoseparatism, systerskap och platta organisationer utan hierarkier har förespråkats som praktik för organiseringen mot mäns våld och förtryck. Denna utgångspunkt har dock mött många utmaningar i förhållande till statens syn på vad kvinnojourerna är och bör vara. Samtidigt beskrivs en bredare utveckling där kvinnojourserörelsen centraliseras och ställs inför större krav från staten. De ökade kraven och närmandet till socialtjänstens regelverk har blivit mycket mer omfattande än en kooptering av rörelsen menar författarna. Kraven på jourerna är snarare så långtgående att staten kräver att de är en ”förlängd arm” av socialtjänsten och implementerar dess regelverk i sin praktiska verksamhet.

Sara Helmersson (2017) har i avhandlingen ”Mellan systerskap och behandling” studerat hur kommunala specialenheter och ideella kvinnojourer problematiserar och förstår mäns våld mot kvinnor. Helmersson lyfter att stödfältet för våldsutsatta kvinnor är delat, där medarbetarna på de kommunala specialenheterna är måna om sin professionella förankring, där fokus centreras kring ”behandling” genom professionella samtal med både män och kvinnor. I de ideella

kvinnjourerna ser sig jourkvinnorna snarare som medmänniskor och systrar med orientering mot självhjälpsideal snarare än som ”behandlare”. De ideella kvinnjourerna grundar sitt stöd i en kvinnoseparatistisk självhjälpstradition som har utgångspunkt i en feministisk förståelse av våldet. Synen i de kommunala specialenheterna är att könsmaktsanalyserna hos de ideella kvinnjourerna är förenklade och det finns enligt studien ett avståndstagande mot det mer praktiska stödet som ges av kvinnjourerna. Helmersson menar även att de kommunala specialenheterna arbetar efter en hierarki där fokus hamnar på våldsutövande män, vilket tolkas som ett tecken på att våldsutövande män ses som viktigare och överordnade våldutsatta kvinnor. Kvinnor som har större stödbehov och är i behov av tolk rankas i denna hierarki längre ner eftersom de inte anses vara lika ”behandlingsbara”. Helmersson lyfter genom sin avhandling att idealet kring behandling som finns inom kommunernas arbete leder till att stödsökande kvinnor skuldbeläggs för att ha hamnat i våldsamma relationer i större utsträckning än i de ideella kvinnjourerna. Författaren konstaterar även att de ideella kvinnjourerna har fått ge upp allt mer av sin traditionella radikalfeministiska förståelse av våldet och har anpassat sig efter socialtjänstens doxa med ett könsneutralt språk. Detta har även lett till ett större byråkratiskt arbete för jourkvinnorna, där administrativa arbetsuppgifter tar upp en allt större del av jourernas tid.

Jutterström & Segnestam Larsson (2020) menar i rapporten ”Hur hanterar ideella organisationer LOU-upphandlingar?” att lagen om offentlig upphandling (LOU) är ett av de mest framträdande instrumenten som används inom ramen för marknadsiseringen av välfärden i Sverige. I rapporten görs fallstudier, där tre kvinnjourer och deras förhållningssätt till upphandling studeras. När upphandlingar tillämpas i praktiken uppstår problem för ideella organisationer såsom kvinnjourer som sällan har de administrativa resurserna för att kunna hantera komplexa upphandlingsprocesser. I upphandlingar riskerar även flera olika kvalitetsaspekter såsom engagemang och erfarenhet som de ideella organisationerna har att förbises. I rapporten finner författarna att de tre olika ideella kvinnjourerna har använt sig av olika strategier för att hantera LOU. En av jourerna har valt bort upphandling och tackar nej när kommuner försöker upphandla platser på deras skyddade boenden. En annan kvinnjour har istället ingått i idéburet offentligt partnerskap (IOP) med sin kommun där samverkan framför konkurrens framhålls. I den tredje kvinnjouren har jouren anpassat sig enligt LOU för sina skyddade boenden som upphandlats av kommunen. Författarna menar sammanfattat att de ideella organisationerna kan hantera den formella marknadsordning som LOU innebär genom olika strategier. I motsats till tidigare forskning menar författarna att denna studie visar att de ideella organisationerna kan

bibehålla en stor del av sitt handlingsutrymme trots marknadsiseringen eftersom de utvecklar olika slags strategier för att hantera LOU.

Johansson m.fl. (2019) har i boken *"mellan röst och service"* studerat bland annat hur ideella kvinnojourer på lokal nivå förhåller sig till omgivande strukturer när de dels vill behålla sin opinionsbildning men samtidigt fungerar som utförare av service på uppdrag av kommunerna. I kapitlet om kvinnojourer görs en kvalitativ studie av hur ideella kvinnojourer förhåller sig till detta med fokus på deras anpassnings- och påverkansstrategier. Författarna menar att de lokala jourerna ser sig själva som opinionsbildare och kunskapsspridare snarare än som serviceproducenter åt kommunerna. Samtidigt visar studien att kvinnojourerna håller tillbaka på sin samhällskritik då de är oroliga att de ska förlora bidrag och få försämrade relationer med kommunerna, vilket kan vara ett tecken på att den röstbärande funktionen hos jourerna hålls tillbaka. Författarna lyfter även att det finns en ambivalent inställning till de ideella kvinnojourerna eftersom kommunerna har fått ett ökat ansvar för våldsutsatta kvinnor, samtidigt som de är beroende av de ideella jourerna. Av den här anledningen har kommunerna svårt att bestämma sig för om de ideella kvinnojourerna ska ses som ett komplement eller som en integrerad del av kommunens arbete mot våld i nära relation.

2.4 Studiens syfte i förhållande till tidigare forskning

Som både bakgrundkapitlet och tidigare forskning har visat så finns det en bred forskning som på olika sätt berör det ämne jag har valt för den här uppsatsen. De flesta studier som har lyfts i tidigare forskning är dock inriktade på hur kvinnojourernas praktiska verksamhet påverkas av marknadsiseringen och inte på vilka diskursiva kamper som finns inom offentlig politik om vad rörelsen är eller bör vara. Flera av de studier som finns om kvinnojoursrörelsen pekar även på att utvecklingen mot upphandling är en aktuell fråga som behöver utforskas ytterligare. Enander m.fl. (2013) frågar sig exempelvis hur möjligheterna för det framtida politiska påverkansarbetet ser ut för kvinnojoursrörelsen när deras praktiska verksamhet har kommit att följa socialtjänstens regelverk allt mer. Helmersson (2017) frågar sig även hur samverkansmodellen Idéburet offentligt partnerskap (IOP) kan komma att påverka kvinnojourernas framtid och om detta kan vara ett initiativ som öppnar upp för ideella organisationer att bevara sin självständighet. Mot denna bakgrund är min förhoppning att denna studie bidrar ytterligare förståelse för vilka diskurser som formar de utmaningar och möjligheter som kvinnojoursrörelsen står inför idag.

3. Teoretiskt ramverk och analysmodell

Denna uppsats har utgångspunkt i Faircloughs kritiska diskursanalys som fungerar både som ett teoretiskt ramverk och som studiens analysmodell. Det finns många olika skolbildningar inom det diskursanalytiska fältet och av den anledningen kommer jag att börja med en kort bakgrundsbeskrivning av diskursanalysen för att sedan rikta in mig på uppsatsens diskursanalytiska ansats utifrån Faircloughs modell.

3.1 Diskursanalys

Hur mönster och förändringar i språket kan kopplas till sociala och kulturella samhällsprocesser har fått ett ökat intresse inom samhällsvetenskapen sedan den så kallade ”språkliga vändningen” i början på 1990-talet. Från att ha sett språket som ett transparent och neutralt verktyg i kommunikation har nu språkets betydelse och makt blivit allt mer uppmärksammat inom samhällsvetenskapen och lett till ett flertal teorier och metoder för diskursanalys. Michel Foucault har haft en stor betydelse för diskursanalysens framväxt och ses av många som grundaren till skolbildningen. Foucaults idéer kopplas till hur språket skapar representationer av verkligheten, där de dominerande diskurserna ges tolkningsföreträde för vad som anses vara sanning (Bergström & Boréus 2012; Fairclough 1992).

Diskurs är dock ett mångtydigt begrepp som har olika betydelse inom olika teoretiska traditioner och discipliner (Bergström & Boréus 2012). En övergripande utgångspunkt för diskursanalysen är att det finns olika mönster i språket, det vill säga diskurser, som inom olika domäner kan användas på olika sätt. En diskurs kan därför sägas vara: ”*ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller utsnitt av världen)*” (Winther Jørgensen & Philipps 2000, s. 7). Genom diskurser framställs olika representationer av verkligheten och får därmed mening genom språket, vilket formar hur vi ser på vad som är verklighet i termer av sanning, kunskap och fakta (ibid 2000). Föreställningar och idéer ses därför inte som direkta avspeglningar av en verklighet, eftersom idéerna förutsätter ett språk. Betydelsen av samhällsliga aktörer tonas även ner eftersom diskursanalysen fäster mindre vikt vid vem som säger vad och istället intresserar sig för vad som kallas subjektpositioner. Aktörer (såsom kvinnojoursrörelsen¹) och individer tillges olika subjektpositioner i diskurserna och kan inte stå utanför dessa, utan påverkas

---

¹ Begreppet subjektposition används ofta för att studera positioner på individnivå inom diskursanalysen, exempelvis av Laclau och Mouffe (Bergström & Boréus, 2012, s. 371). I denna uppsats används subjektposition ur ett bredare perspektiv som även innefattar kvinnojoursrörelsen som organisation.

oundvikligen en uppsättning regler som formar deras handlingsalternativ (Bergström & Boréus 2012). Språkets makt och meningsskapande är därför centralt i alla former av diskursanalys, men det som skiljer dem åt är synen på diskursernas omfattning, det vill säga om allt är konstituerat av diskurser eller om det finns materiella aspekter som inte är diskursiva (Winther Jørgensen & Philipps 2000).

3.1.1 Faircloughs kritiska diskursanalys (CDA)

Jag har valt Faircloughs kritiska diskursanalys (förkortat CDA) eftersom detta angreppssätt är utformat för att kunna analysera hur diskurser formas inom större strukturer på makronivå, där makt är en central del av teoribildningen (Wetherell m.fl. 2001). Denna typ av diskursanalys passar därmed mitt syfte och frågeställningar bra då jag riktar in mig mot hur kvinnojoursrörelsen konstrueras på makronivå i offentlig politik.

I CDA framhålls att allt inte är diskursivt, utan att det finns en materiell verklighet oberoende av vår kunskap och förståelse om den. Fairclough (2010) beskriver det själv som en ”realist approach” där diskurserna är av stor betydelse, men de ses både som konstituerande och konstituerade med ett dialektalt förhållande till varandra. Språket ger mening, men denna mening kan även materialiseras i institutioner och i våra beteenden vilket därmed har en verklig dimension (Fairclough 2010, s. 316). Språket ses därför som en viktig del att studera, men Fairclough framhåller att språkliga utsagor inte alltid stämmer överens med verkligheten och att språket därmed kan utgöras av ”tomma ord” eller symbolisk retorik. Exempel på detta kan vara när politiker argumenterar för en ståndpunkt men gör något helt annat i verkligheten (Bergström & Boréus 2012, s. 399). Denna syn på diskurser har utgångspunkt i kritisk realism, där diskurser ses i relation till en verklighet som är oberoende av vår tolkning av den, vilket skiljer sig ontologiskt från de mer poststrukturalistiska versionerna av diskursanalys (ibid 2012; Sayer 2000). Denna utgångspunkt beskrivs som följande av Fairclough:

Theoretically, this approach is characterized by a realist social ontology (which regards both abstract social structures and concrete social events as parts of social reality), a dialectical view of the relationship between structure and agency, and of the relationship between discourse and other elements or „moments” of social practices and social events (discourse is different from – not reducible to – but not discrete from – „internalizes” and is „internalized” by (Harvey 1996) – other social elements) (Fairclough 2012, s. 453).

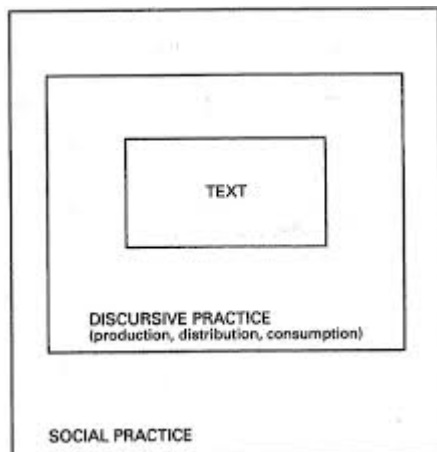
CDA kallas på grund av denna uppdelning även för ”Dialectical-Relational approach (Fairclough i Meyer & Wodak 2009, s. 162). Därmed är det övergripande syftet med CDA att undersöka relationen mellan sociala strukturer och diskurser. Fairclough menar att denna åtskillnad är

viktig för att inte hamna i en fallgrop där diskurserna antingen ses som en direkt avspegling av en verklighet (såsom inom tidigare samhällsvetenskaplig forskning inom till exempel idé och ideologianalys), eller i motsatt riktning att det sociala ses som enbart socialt konstruerat (såsom inom postmodernism och relativism) (Fairclough 1992).

CDA hämtar sin syn på makt från Foucault och menar att makten är produktiv snarare än en tvångskraft, vilket leder till att makten skapar vissa aktörer och subjekt i diskurserna (Winther Jørgensen & Philipps 2000). När en dominerande diskurs får tolkningsföreträde så uppstår det som inom diskursanalysen kallas för hegemoni. Via hegemoni skapas en kontroll av organisationer och människor vilket kan handla om att något blir förbjudet, något anses vara rätt eller fel eller att något definieras som friskt eller sjukt. Detta leder till utestängningsmekanismer där vissa organisationer och människor får möjligheter medan andra blir begränsade. På så sätt skapas handlingsutrymmet för kvinnojoursrörelsen inom de diskursiva ramar som etablerar sig (Bergström och Boréus 2012; Fairclough 1992). Som framgår av beskrivningen av den kritiska diskursanalysen är detta inte en politiskt neutral ansats, utan tillåter forskaren att vara normativ i sin kritik. Detta bygger på en föreställning om att samhällsvetenskapliga teorier inte bara ska förklara och beskriva samhället, utan även bör kritisera och förändra det (Meyer & Wodak 2009).

3.2 CDA som analysmodell

Rent konkret så riktar CDA i huvudsak in sig på strukturella former av dominans i termer av förtryck, makt och kontroll. Detta kan komma till uttryck både manifest och latent i språket och därför strävar angreppssättet efter att undersöka hur makt kommer till uttryck och legitimeras genom diskurser (Meyer & Wodak 2009). För att studera diskurser har Fairclough utvecklat en tredimensionell modell som fungerar som en analytisk ram, där diskurserna kan analyseras i tre olika dimensioner – *text, diskursiv praktik och social praktik* (Fairclough 1992).

Figur 1. Faircloughs tredimensionella modell (ur Fairclough 1992, s. 73).

Alla dessa dimensioner är enligt CDA en kommunikativ händelse i betydelsen att varje händelse (i detta fall offentliga dokument) kan kopplas till diskurser som ger händelsen en mening. Diskursernas meningsskapande är i sin tur konstituerade och konstituerande av den sociala praktiken som de är inbäddade i. Fairclough menar att det inte finns någon tydlig skiljelinje mellan de olika analysnivåerna eftersom dessa hänger tätt samman. I praktiken överlappar de tre dimensionerna varandra, där dimensionen text på mikronivå är nära förbunden med analysen av diskurserna på meso- och makronivå i den diskursiva och sociala praktiken. Forskaren som valt ut ämnet för studien har dessutom med sig någon form av förståelse för den sociala praktik som diskurserna är inbäddade i när ämnet för studien väljs ut. Av den här anledningen finns det inte heller någon given kronologisk ordning för hur de olika dimensionerna bör analyseras. Analysen är snarare en cirkulär process som går fram och tillbaka mellan de olika dimensionerna (Fairclough 1992).

3.2.1 Analysverktyg för dimensionen text

I den första dimensionen analyseras textens språkliga drag för att se hur olika diskurser formas i texten och vilka subjekspositioner som diskurserna genererar. Faircloughs analysmodell innehåller många konkreta lingvistiska verktyg och därför har jag valt ut de som är mest relevanta för mitt syfte och frågeställningar.

3.2.2 Vokabulär, transivitet och modalitet

Vokabulär är ett verktyg för att analysera de ord som används i texten och om dessa ger texten en viss karaktär. Här beaktas om vissa uttryck eller ord är utmärkande i texten och om dessa upprepas, men även synonymer, antonymer och vilka ord som utesluts. Detta exemplifierar

Fairclough med att någon som i vissa texter kan beskrivas som en "frihetskämpe" i en annan text kan beskrivas som "terrorist" vilket kan ha grund i politiska och ideologiska motsättningar som påverkar ordvalet (Fairclough 1992, s. 77). Genom detta analysverktyg kommer jag därmed att se vilka ord som är utmärkande i texterna för att beskriva kvinnojourerörelsen, exempelvis i termer av opinionsbildare/välfärdsproducenter.

Transivitet är ett ytterligare verktyg som fokuserar på hur subjekt och objekt förbinds eller utesluts till processer och händelser, det vill säga *vem* som gör *vad* och mot vem detta riktas i en viss situation (Bergström & Boréus 2012, s. 281). Ett exempel på detta kan vara att beskriva en våldtäkt av en kvinna utan att benämna förövare: "kvinna blev våldtagen" vilket leder till att texten får en passiv form som utelämnar aktören som utför själva handlingen, vilket kallas *passivisering* (ibid. 2012, s. 284). På så sätt kan texten få händelsen att framstå som neutral samtidigt som ingen kan ställas till svars för handlingen. En annan version av samma händelse kan formuleras i termer av "våldtäkt skedde utomhus" vilket är ytterligare ett steg av passiviseringen då texten saknar både aktör och mottagare (i det här fallet både förövare och offer). Därmed försvinner deltagarna i processen vilket kallas för *nominalisering*. På det här sättet beskrivs alltså effekterna istället för dess orsaker i texten och olika deltagare blir osynliggjorda i texten när information utelämnas (Winther Jørgensen & Philipps 2000, s. 87).

Passivisering och nominalisering kan ha grund i medvetna eller omedvetna val där textförfattaren/författarna inte vill ta ställning i en ideologiskt laddad fråga, eller på grund av att en dominerande diskurs har satt ramverket för vad som är tänkbart att uttrycka (Bergström och Boréus 2012, s. 284). Jag kan med detta verktyg se om kvinnojourerna bestäms till olika positioner inom de identifierade diskurserna hur dessa subjektpositioner står i relation till varandra (ibid. 2012, s.371). Centralt blir därför om kvinnojourerörelsen framställs som aktörer/mottagare, handlingskraftiga/passiva i texten och liknande. Detta verktyg används därför för att besvara min tredje frågeställning om vilka diskursiva effekter som kan spåras i de identifierade diskurserna och vilken subjektspostion kvinnojourerörelsen får.

Modalitet är ett annat verktyg som riktar sig mot hur väl talaren i texten står bakom det som uttrycks genom hög eller låg grad av instämmande, i lingvistiska termer kallat "affinitet". I texten kan olika påståenden vara mer eller mindre instämmande, till exempel "det är varmt" (hög affinitet) i jämförelse med "det kanske är lite varmt" (låg affinitet), där textens talare på olika sätt förhåller sig till påståendet. Texten kan även modereras till en lägre grad av

instämmande med ord som ”liksom”, ”lite” ”kanske” vilket kallas för en *hedge* (Winther Jørgensen & Philipps 2000, s. 88). Modalitet kan även framställa något som ”sant” med olika grader av instämmande, där ordval i texten såsom att *detta orsakar* eller *detta kan orsaka* utgör olika grader av säkerhet i påståendet. En annan slags modalitet är tillåtelse, där avsändaren kan ge mer eller mindre tillåtelse utifrån sin position genom att formulera sig kring vad textens mottagare ska, kan eller bör göra. Genom att studera modalitet i texten kan man därmed se hur texten framställer något som en subjektiv eller objektiv uppfattning om hur saker ”är”, vilket kan synliggöra hur makt kommer till uttryck i språket (Fairclough 1992, s. 159). Genom detta analysverktyg kan jag därmed se hur olika konstruktioner av kvinnojour rörelsen framställs med mer eller mindre affinitet. Detta kan därför säga något om vilken syn på kvinnojourerna som dominerar i den offentliga politiken och vad som framställs som subjektiva respektive objektiva uppfattningar om vilken roll kvinnojour rörelsen har.

3.3 Analysverktyg för dimensionen diskursiv praktik

I analysen av den diskursiva praktiken går det att rikta fokus mot flera olika aspekter, såsom hur texten produceras, distribueras och konsumeras (Winther Jørgensen & Philipps 2000, s. 75). I min analys har jag valt att fokusera på textens produktion utifrån manifest intertextualitet och interdiskursivitet, eftersom dessa aspekter är mest relevanta utifrån mitt syfte och frågeställningar. Därmed faller textens konsumtion och distribution bort, då studien inte riktar fokus mot hur kvinnojour rörelsen tolkar och konsumerar texten eller hur texterna sprids.

3.3.1 Intertextualitet och interdiskursivitet

Genom att följa textens produktion och intertextuella kedja kan analysen rikta sig emot vilka processer texten har genomgått när den har tagits fram. Manifest intertextualitet tar sig uttryck genom att texten refererar till annan text och därmed kan det finnas olika grader av intertextualitet där vissa texter reproduceras mer än andra i diskurserna. Hänvisar texten till en tidigare text och placerar in denna i ett nytt sammanhang så kan texten tolkas annorlunda och på så sätt få en ny betydelse (Winther Jørgensen & Philipps 2000, s. 77). Intertextualitet kan vara manifest genom att texten refererar till annan text, men den kan även vara latent genom att bygga på redan existerande diskurser. Detta kallas *interdiskursivitet*, vilket innebär att flera olika diskurser kan förekomma i olika grad inom ramen för samma text. På detta sätt går det att se om texten reproducerar den tidigare diskursens meningsskapande eller om diskursen formar en ny mening (Wetherell m.fl. 2001, s. 241). Om det finns en hög grad av interdiskursivitet i texterna är det enligt Fairclough ett tecken på en pågående förändring i diskursordningen

(Fairclough 1992, s. 233). Om endast en (hegemonisk) diskurs framträder är detta i motsatt riktning ett tecken på att det finns en bestående och oföränderlig diskursordning (Winther Jørgensen & Philipps 2000, s. 86).

I denna studie kan till exempel texterna som analyseras bygga på andra texter såsom lagstiftning, tidigare utredningar och propositioner, men även bygga vidare på redan etablerade diskurser. Därmed kan vissa konstruktioner av kvinnojourerna reproduceras mer än andra och tolkas på olika sätt, vilket kan blottläggas med detta analysverktyg. Att spåra alla intertextuella kedjor som kan ha betydelse för språkbruket i texterna skulle dock leda till en väldigt omfattande analys som inte får plats i denna uppsats. Intertextualitet har därför använts i en modifierad version i analysen för att uppmärksamma samband mellan de texter som ingår i studien.

3.4 Analysverktyg för den sociala praktiken

Fairclough (1992) framhåller utöver den rent lingvistiska textanalysen vikten av att inkorporera delar av textens sammanhang i analysen. På så sätt kombineras textanalysen på mikronivå med en analys av strukturer på makronivå, vilket ger textanalysen en högre trovärdighet och ett större djup (Fairclough 1992, s.85). Inför detta steg i analysen finns det inte några färdiga tillvägagångssätt i den tredimensionella modellen, vilket öppnar upp för att använda sig av andra teorier eller andra mer ”spektakulära inslag” (Bergström & Boréus 2012, s. 378).

I denna uppsats har ingen ytterligare teori valts ut för att analysera den sociala praktiken, men bakgrund och tidigare forskning som presenterades i bakgrundkapitlet utgör en del av den sociala praktik som diskurserna om kvinnojour rörelsen är inbäddade i. För att återkoppla till den omgivande strukturen i den sociala praktiken så kommer därför tidigare forskning som presenterades i bakgrundkapitlet att utgöra en del av ramverket för analysen. Med tanke på att den diskursiva praktiken och den sociala praktiken överlappar varandra så kommer jag även att väva in delar av den diskursiva praktiken under denna del av analysen.

För att få en djupare förståelse för den dialektala relationen mellan strukturen och diskurserna så finns det dock några centrala aspekter att ta hänsyn till i denna del av analysen. Här öppnas analysen upp för att se om den så kallade diskursordning som diskurserna ingår i relaterar till varandra eller om de konkurrerar. Det är därför centralt att analysera diskursernas förhållande

till ideologi och hegemoni. Här öppnas även den kritiska delen av CDA upp, där analysen kan rikta kritik mot de maktrelationer som identifieras och de ideologiska antaganden som dessa bygger på (Fairclough 1992; Meyer & Wodak 2009).

3.4.1 Ideologi och hegemoni

Synen på ideologier skiljer sig i den kritiska diskursanalysen från positivistiska synsätt som menar att de kan falsifieras. Istället ses ideologierna som underliggande antaganden i diskurser, där de som dominerar samhället ses som neutrala och ”sunt förnuft”. På så sätt fungerar diskurserna ideologiskt. När de flesta människor i samhället tänker likadant utifrån samma världsbild skapas det som inom diskursanalysen kallas *hegemoni*. (Meyer & Wodak 2009, s. 6, f). Hegemoni är därmed ett centralt begrepp i den sociala praktiken som innebär att vissa diskurser kan få ett så starkt tolkningsföreträde. På så sätt fungerar dominerande diskurser som självreglerande informella normer som inte ifrågasätts. Makten är i den bemärkelsen inte ett tvång utan genereras genom samtycke. På det här sättet fungerar dominerande diskurser som en kraftfull fiktion, där underliggande antaganden om vad som anses vara sanning sällan ifrågasätts. Hegemoniska diskurser präglas dock av instabilitet och motsägelser vilket betyder att en hegemonisk diskurs kan destabiliseras av en konkurrerande diskurs (Fairclough 1992). Dominerande diskurser och kampen mellan olika diskurser om att nå hegemoni kan genom ett maktkritiskt perspektiv avmaskeras och det är detta som kommer bli centralt vid analysen av den sociala praktiken i denna uppsats (Meyer & Wodak 2009).

I analysen av den sociala praktiken ställs därför de identifierade diskurserna om kvinnojoursrörelsen mot varandra för att se om någon diskurs framstår som hegemonisk och på vilket sätt som konkurrerande diskurser utmanar denna etablering. Här kommer även de identifierade diskurserna om kvinnojoursrörelsen att analyseras genom att ifrågasätta vilka underliggande antaganden som diskurserna bygger på (Bergström & Boréus 2012). Detta steg i analysen kopplar därmed till min andra frågeställning om vilken relation de identifierade diskurserna har till varandra.

4. Metod

I analysmodellen som beskrevs ovan har de olika analysverktygen beskrivits och hur de kan hjälpa mig att svara på studiens frågeställningar. I detta kapitel beskrivs det mer praktiska arbetet med materialurval och tillvägagångssätt, men även kvalitetsaspekter av studien.

4.1 Urval och material

Den kritiska diskursanalysen påminner om grounded theory i sitt sätt att se på insamlandet av empiriskt material vilket betyder att insamling av nytt material aldrig är uteslutet under forskningsprocessen. Detta beskriver Meyer & Wodak (2009) som följande:

[... ”data collection is not considered to be a specific phase that must be completed before analysis begins: it is a matter of finding indicators for particular concepts, expanding concepts into categories and, on the basis on these results, collecting further data (theoretical sampling)”. (Meyer & Wodak (2009, s. 27)

Trots att det inte finns några särskilda riktlinjer för hur data ska samlas in i enlighet med kritisk diskursanalys så handlar materialinsamlingen främst om att göra ett urval som är relevant utifrån studiens syfte och forskningsfrågor men även att materialet är ”typiskt” för den institutionella sfär som studeras (Wodak & Meyer 2009; Fairclough 1992, s. 227). Med tanke på att CDA har fokus på hur makt legitimeras och hur diskurser formas inom större strukturer på makronivå så har urvalsprocessen riktats in mot statliga dokument som kan sägas vara typiska för offentlig maktutövning (Wetherell m.fl. 2001). Därav har propositioner, departementsskrivelser, statliga utredningar och skrivelser varit av särskilt intresse.

För att fånga in hur kvinnojourrörelsen har konstruerats i offentlig politik så har jag till att börja med övervägt var diskurser om rörelsen blir uttryckta manifest men även var de blir synliga latent i statliga dokument. Kvinnojourrörelsen är en del av civilsamhället och är en av många idéburna organisationer i Sverige. Därav finns det många dokument som omfattar kvinnojourrörelsen men som inte riktar in sig specifikt mot kvinnojournerna. Av den här anledningen så är många av de dokument som jag har samlat in inte inriktade på kvinnojourer specifikt, men många av de utredningar som jag har valt ut lyfter kvinnojourer under olika underrubriker, vilka därför är av särskilt intresse för min analys.

Materialinsamlingen har främst skett utifrån regeringens och riksdagens hemsida, utifrån sökorden ”kvinnojour”, ”våld i nära relation”, ”mäns våld mot kvinnor”, ”civilsamhället”,

”skyddat boende” och ”idéburen”. I mitt urvalsarbete har jag därefter gjort ett ämnesspecifikt urval av material som har verkat relevant för studiens syfte och frågeställningar. En del av materialet har valts ut efter hand när jag har sett att vissa utredningar har hänvisat till andra dokument, på så sätt har intertextualitet i materialet varit av vikt redan i urvalsarbetet. I mitt urvalsarbete har detta bland annat lett till att propositionen om en politik för det civila samhället (prop. 2009/10:55) och beslutet av SKL om samverkan genom IOP från 2015² har samlats in senare under forskningsprocessen.

Sammanlagt har 13 dokument valts ut för studien:

Material
Regeringens skrivelse 2008/09:207. Överenskommelsen mellan regeringen, idéburna organisationer inom det sociala området och Sveriges Kommuner och Landsting.
Proposition 2009/10:55. En politik för det civila samhället.
Regeringens skrivelse 2009/10:234. Redovisning av den särskilda jämställdhetssatsningen.
Regeringens skrivelse 2011/12:174. Slutredovisning av regeringens särskilda jämställdhetssatsning 2007–2010.
Regeringens skrivelse 2016/17:10. Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid.
SOU 2014:49. Våld i nära relationer – en folkhälsofråga. Förslag för ett effektivare arbete.
SKL. 2015. Motion 60 - Utveckla formerna för samverkan mellan kommunerna och civilsamhällets ideella och idéburna organisationer - om idéburet-offentligt partnerskap (IOP).
SOU 2015:55. Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck.
SOU 2016:13. Palett för ett stärkt civilsamhälle.
SOU 2016:78. Ordning och reda i välfärden.
SOU 2017:112. Ett fönster av möjligheter – stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende.
Ds 2019:7. Ny modell för statsbidrag till vissa ideella organisationer inom brottsofferområdet.
SOU 2019:56. Idéburen välfärd.

4.2 Förhållningssätt till materialet

Data som samlas in för diskursanalys är ofta väldigt rikt på information och av den anledningen är det förmodligen omöjligt att nå en punkt där analysen kan sägas vara helt uttömmande. Denna studie inbegriper flera omfattande dokument vilket betyder att detta även är fallet för denna uppsats. För att identifiera diskurserna i materialet är det därför viktigt att materialet bearbetas

² Beslutet från Sveriges kommuner och Regioner har jag valt att betrakta som ett uttryck för offentlig politik eftersom det är en medlemsorganisation som verkar på uppdrag av Sveriges kommuner och regioner. Detta dokument är ämnesspecifikt intressant och har därför tagits med i urvalsprocessen trots att det sticker ut i jämförelse med resterande dokument.

flera gånger om för att kunna avgöra vilka som är mest etablerade och relevanta för studien. När dessa mönster i språket identifieras kan de slutligen koda utefter de mest framstående diskurser som har visat sig i texterna (Wetherell et al. 2001). Inom de olika dimensionerna i analysmodellen som används i analysen har Fairclough utvecklat en rad olika analysverktyg att förhålla sig till vilket systematiserar genomläsningen av texten, men jag har haft ett öppet förhållningssätt till valt material. Detta innebär att det inte har funnits några på förhand bestämda begrepp eller ”diskursteman” att kategorisera texterna inom. Av den anledningen har det varit viktigt att hela tiden behålla fokus på uppsatsens syfte och inte dra i ”fel trådar” i texten som inte är relevanta utifrån syftet och frågeställningarna (Esaiasson m.fl. 2012, s. 217). Detta förhållningssätt till materialet är även en del av det diskursanalytiska angreppssättet, där forskaren letar efter mönster i språket utan att på förhand veta vilka diskurser som kommer uppenbara sig i texten: ”She or he must therefore approach the data with a certain blind faith, with a confidence that there is something there but no certainty about what” (Wetherell et al. 2001, s.38).

Analysen påbörjades därför genom att läsa texterna övergripande utan att använda analysverktygen. Efter den första genomläsningen valde jag ut delar som på olika sätt berör konstruktionen av kvinnojoursrörelsen och började använda mina analysverktyg för dessa delar i texten. Min tanke var först att jag skulle använda analysverktygen uppdelade för varje dimension, men jag insåg ganska snart att alla tre dimensioner hänger tätt samman med varandra, vilket Fairclough betonar (Fairclough 1992, s.73, f). Av den anledningen så har analysen av text och diskursiv praktik allt mer genomförts parallellt, eftersom intertextuella kedjor blev allt mer uppenbara när diskurserna började utkristallisera sig. Efter hand har detta även gett en uppfattning om diskursernas relation till varandra och dess förhållande till ideologi och hegemoni.

4.3 Avgränsningar

Eftersom kvinnojoursrörelsen har varit funnits sedan slutet av 1970-talet så har jag varit tvungen att göra både en tidsbegränsning och materialbegränsning för att studien ska vara genomförbar inom den tidsram som funnits för uppsatsen. För att hitta en lämplig avgränsning tidsmässigt så har tidigare litteratur varit viktig för att kunna hitta en brytpunkt där min studie kan ta avstamp. Flera författare (se b.l.a. Kunosson 2014 & Trägårdh 2010) lyfter att överenskommelsen mellan regeringen, SKL och idéburna organisationer från 2008 var en viktig

händelse som ger uttryck för en förändring, där civilsamhället kom att ses allt mer som serviceproducenter åt staten. Jag har därför gjort bedömningen att min studie kan ta sin början i detta dokument. Min avgränsning utifrån tidsramen leder dock till att tidigare konstruktioner av kvinnojoursrörelsen inte täcks in i min analys.

Mitt urval av material är även begränsat och utgörs nästan uteslutande (med ett undantag för SKL:s beslut) av statliga dokument från regeringen. Detta innebär att jag inte kommer analysera fler texter som har producerats på kommunal nivå eller inom myndigheter. Detta är ett medvetet urval som grundas dels i studiens tidsram, men även på grund av att studien riktar in sig på hur diskurserna ser ut på makronivå. Kommuner och myndigheter som är underställda staten förväntas på så sätt vara inramade av de diskurser som identifieras i statliga dokument (Bergström och Boréus 2012, s. 361).

4.4 Kvalitetsaspekter

För att en studie ska ha god validitet krävs att forskaren undersöker det som är avsett. Reliabilitet handlar istället om att undersökningen ska vara systematisk och tillförlitlig och därmed inte innehålla systematiska fel. Intersubjektivitet är ett annat begrepp som innebär att forskningen ska vara objektiv, genomskinlig, värderingsfri och oberoende av forskaren själv. Dessa begrepp handlar alltså om studiens kvalitet, vilket är viktiga aspekter att ha i åtanke genom hela forskningsprocessen (Esaiasson 2012).

Det är utifrån en diskursanalytisk ansats viktigt att poängtera att dessa begrepp härstammar från kvantitativ forskning som utgår från att forskningen kan vara objektiv, vilket inte kan appliceras på samma sätt i en diskursanalytisk studie. CDA uppmuntrar snarare forskaren att vara normativ i sin kritik eftersom det finns ett mål om att kritisera och förändra samhälleliga maktrelationer som uppfattas som problematiska (Wodak & Meyer 2009). Begrepp som är mer anpassade för diskursanalys och kvalitativ forskning över lag uttrycks därför ofta i andra termer. Ett av dessa är *trovärdighet* vilket innebär att de resultat som presenteras mot bakgrund av studiens syfte, teoretiska och metodologiska ramverk är övertygande. Studiens tillförlitlighet är även ett viktigt kvalitetsmått och detta kan styrkas genom att vara så transparent som möjligt med hur datainsamling och analys har gått till, hur väl frågeställningen besvaras och slutligen genom en övertygande motivering till den slutsats som dras i studien (Fejes & Thornberg 2015). För en

ökad genomsynlighet är även citat från den analyserade texten av stor vikt, för att ge läsaren en insyn i hur tolkningen har gjorts (Bergström & Boréus 2012).

Bergström & Boréus (2012) menar trots den diskursanalytiska ansatsen att de lingvistiska verktygen som CDA tillhandahåller ger bättre förutsättningar för intersubjektivitet och reliabilitet än andra diskursanalyser som har mer abstrakta tillvägagångssätt. Genom att analysverktygen har valts ut efter studiens syfte och frågeställningar så är även min förhoppning att detta ligger till grund för att uppnå god validitet i min analys.

Jag har i denna uppsats för avsikt att vara så transparent som möjligt med hur analysen av insamlat material går till och hur mina analysverktyg används när jag bearbetar texten. För att kunna styrka uppsatsens trovärdighet och tillförlitlighet i min analys kommer jag även att lyfta in citat frekvent ur de texter jag arbetar med för att läsaren ska få en inblick i hur min tolkning har gått till. Jag kommer på så sätt även att förtydliga hur jag underbygger den kritik som riktas mot identifierade diskurser och maktrelationer.

5. Analys

I analyskapitlet kommer strukturen följa Faircloughs tredimensionella modell som presenterades i tidigare kapitel. Under kapitlet redovisas de mest framträdande diskurser som jag har identifierat under olika rubriker, där textanalysen sker parallellt med analys av den diskursiva praktiken. Jag kommer avslutningsvis att redogöra för en mer sammanfattad analys av diskursernas relation till varandra med koppling till ideologi och hegemoni, där även de mest framstående intertextuella kedjorna analyseras vidare.

I förhållande till frågeställningarna riktas därmed fokus mot den första frågeställningen om hur kvinnojour rörelsen konstrueras i den inledande textanalysen, men jag kommer inom ramen för de identifierade diskurserna även att belysa vilka diskursiva effekter som kan spåras, i enlighet med min tredje frågeställning. I analysen av den sociala praktiken kommer fokus främst att hamna på den andra frågan om diskursernas relation till varandra.

I analysen kommer diskurserna att representeras under följande rubriker: ”Det offentliga ansvarets diskurs”, ”Kvinnojourerna som komplement eller substitut?”, ”Marknadiseringsdiskursen” och ”Särartsdiskursen”. Av de identifierade diskurserna framstår det offentliga ansvarets diskurs som hegemonisk, där diskursen ”kvinnojourerna som komplement eller substitut?” fungerar som en subordinerad diskurs till denna. I förhållande till detta har marknadiseringsdiskursen och särartsdiskursen framstått som konkurrenter till varandra. Det finns även en hög grad av interdiskursivitet i materialet. Detta implicerar att det finns en diskursiv kamp och möjlighet till förändring av diskursordningen (Winther Jørgensen & Philipps 2000, s. 86).

5.1 Konstruktionen av kvinnojour rörelsen och diskursiva effekter

Under denna del av analysen genomförs analysen av dimensionen text och diskursiv praktik. Därmed riktas fokus mot hur kvinnojour rörelsen konstrueras rent lingvistiskt i texterna med fokus på analysredskapen vokabulär, transivitet och modalitet. Jag kommer även att lyfta in manifest intertextualitet och interdiskursivitet eftersom dessa dimensioner överlappar varandra. Analysverktygen kommer inte att appliceras i någon speciell ordning, utan förekommer i varierande grad i min analys.

5.1.1 Det offentliga ansvarets diskurs

En diskurs som framträder som hegemonisk i materialet är det offentliga ansvaret för att stötta och skydda våldsutsatta kvinnor och barn. Det offentliga ansvaret uttrycks både som en objektiv uppfattning om att ansvaret redan är realiserat, samtidigt som det uttrycks att det behöver stärkas och förtydligas mer. Huruvida stöd och skydd till brottsoffer är ett statligt eller kommunalt ansvar är dock tvetydigt. I denna diskurs framstår även omfattningen av ansvaret som oklart, där det delvis beskrivs som en skyldighet att både ge stöd och skydd för att i andra beskrivningar framstå som endast ett ansvar att ge fysiskt skydd i form av skyddade boenden.

Hur det offentliga ansvaret konstrueras uppfattas ha betydelse för hur kvinnojour rörelsen konstrueras i den subordinerade diskursen, där de positioneras som ett komplement. Av den anledningen presenteras det offentliga ansvaret separat trots att diskursen snarare handlar om en konstruktion av ansvar än en konstruktion av kvinnojour rörelsen. Denna diskurs uppfattas således som de diskursiva ramar som banar väg för den subordinerade diskursen. Därav sker analysen av dessa diskurser uppdelat, för att sedan sammanfattas tillsammans.

Kommunernas ansvar för brottsoffer kommer bland annat till uttryck i regeringens skrivelse ”Redovisning av den särskilda jämställdhetsatsningen”:

Kommunerna tar idag ett större ansvar för frågan. Detta ska gälla även när insatserna genomförs av någon annan än kommunen, t.ex. en frivilligorganisation. (Skr. 2009/10:234, s.34)

I denna skrivelse från 2009 finns modalitet med hög affinitet i form av att kommunerna ”tar ett större ansvar” vilket beskrivs som en objektiv uppfattning om att detta ansvarsförhållande redan är implementerat i kommunerna.

I regeringens skrivelse ”Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid” (Skr. 2016/17:10) lyfts istället det offentliga ansvaret för att erbjuda stöd och skydd till våldsutsatta brottsoffer:

Under de senaste årtiondena har det offentligas ansvar för skydd och stöd till brottsoffer gradvis skärpts (Skr. 2016/17:10, s.136).

Det offentliga ansvaret uttrycks här som en gradvis skärpning snarare än ett redan implementerat och realiserat tillstånd. På det här sättet kan det tidigare citatet från 2009 om kommunerna sägas vara modererat till en lägre grad av instämmande. Här framstår ansvaret

snarare vara under en process som fortfarande är under utveckling. I detta citat är både skydd och stöd inkluderat i det offentliga ansvaret och på så sätt framstår ansvaret som omfattande.

I utredningen ”Våld i nära relationer – en folkhälsofråga” (SOU 2014:49) uttrycks istället att kommunerna behöver ta *ett större ansvar*. Här centreras dock ansvaret främst kring insatsen skyddat boende, vilket föreslås som en ändring i socialtjänstlagen:

Kommunernas ansvar för att tillhandahålla insatsen skyddat boende för våldsutsatta ska regleras i ett nytt stycke i 5 kap. 11 § socialtjänstlagen. För verksamheten skyddat boende ska krävas tillstånd i enlighet med 7 kap. 1 § socialtjänstlagen (SOU 2014:49, s. 81).

I detta citat finns ett underliggande antagande om att det finns en brist på reglering som säkerställer det offentliga ansvaret hos kommunerna, vilket därför kräver en ökad reglering och tillståndskrav. Det offentliga ansvaret i det här citatet blir därmed formulerat som ett ansvar som endast gäller för skyddade boenden. Utifrån transivitet går det även att se diskursiva effekter i form av att kommunerna framstår som passiva mottagare av det offentliga ansvaret, där de inte framstår som aktörer med egen agens i frågan (Winther Jørgensen & Philipps 2000:87). I utredningen återfinns även följande citat:

Kvinnojourernas insatser på området skyddat boende har sedan lång tid tillbaka varit helt avgörande för denna verksamhet. Både rent faktiskt men även kompetensmässigt. Normalt har boendena varit av god kvalitet och med kunnig och mycket engagerade ideella krafter. Kvinnojourernas engagemang är mycket viktigt att stödja och utveckla även i framtiden. Men riktningen är ändå tydlig: vägen går från frivilligt arbete till professionalisering, från frivilligkrafter till ökad reglering och offentligt ansvar vad avser skyddade boenden. (SOU 2014:49, s. 83).

Här beskrivs kvinnojourerna som *helt avgörande* vilket därmed har en hög grad av affinitet utifrån modalitet. Kvinnojourerna framstår även i förhållande till diskursiva effekter som handlingskraftiga aktörer inom detta fält och beskrivs med ord som *god kvalitet, kompetens och engagemang*. Samtidigt finns en hedge i texten, där kvinnojourerna i följande mening framställs som underställda en *ny riktning*. Här framställs den nya riktningen mot professionalisering som en passiv process utan drivande aktörer, professionaliseringen framstår på så sätt som en objektiv sanning som bara ”är” utan en drivande aktör bakom utvecklingen. Med hjälp av transivitet som analysverktyg kan denna formulering alltså visa på att texten innehåller en nominalisering där båda aktörerna blir osynliggjorda i texten. Det framkommer inte om det är kvinnojourerna själva som är drivande i denna riktning eller om det är staten, utan snarare framställs denna utveckling som någon slags automatisk förändring där de inblandade parterna är passiva. Genom att beskriva hur vägen går mot ett offentligt ansvar

framstår det även som underförstått att skyddade boenden ska finnas i offentlig regi. Vidare i utredningen understryks att lagändringen om ett ökat ansvar för kommunerna att erbjuda skyddade boenden inte ska ta hänsyn till kön:

Även om kvinnor särskilt pekas ut som brottsoffer, bör lagregleringen vara könsneutral och omfatta alla våldsutsatta. (2014:49, s.87)

Implicit i detta citat är därmed att det offentliga ansvaret inte kan ge utrymme för en feministisk förståelse av våldet utifrån ett könsmaktsperspektiv, vilket därmed är ett ord som utesluts. I regeringens skrivelse ”Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid” (Skr. 2016/17:10) uttrycks att regeringen utgår från ett könsmaktsperspektiv, men ordet kopplas inte till hur insatserna i form av skyddade boenden ska utformas. Här kopplas kvinnojourerna främst till kvalitetskrav vilket visar sig genom att skrivelsen lyfter att regeringen har gett Socialstyrelsen i uppdrag att ta fram bedömningsinstrument för arbetet med våldsutsatta kvinnor. I och med detta lyfts att det offentliga ansvaret även gäller för kvinnojourerna, eftersom de omfattas av tillsynsansvaret hos Inspektionen för vård och omsorg (IVO) vid placering av kommunerna:

När ideella kvinnojourer arbetar på uppdrag av socialnämnden gäller socialtjänstens regelverk i tillämpliga delar även jourerna som därmed omfattas av tillsynsansvaret hos IVO. Med regelverket följer ansvar för god kvalitet och systematiskt kvalitetsarbete, för dokumentation av insatser, tystnadsplikt, skyldighet att rapportera missförhållanden samt att anmäla kännedom eller misstanke om att ett barn far illa enligt socialtjänstlagen (2001:453), förkortad SoL. (Skr. 2016/17:10, s. 136)

Det offentliga ansvarets diskurs framkommer därmed även genom att uttrycka att socialtjänstlagen blir tillämplig när kvinnojourerna tar emot våldsutsatta kvinnor från kommunernas socialnämnd. Detta citat innehåller modalitet där påståendet om att de ideella kvinnojourerna omfattas av socialtjänstens regelverk har en hög grad av affinitet. På det här sättet framstår även omfattningen av det offentliga ansvaret främst gällande för det fysiska skyddet.

I Arbetsmarknadsdepartementets promemoria framkommer åter igen det offentliga ansvaret, men här beskrivs en så kallad gråzon för hur ansvaret fördelas mellan det offentliga åtagandet och det ideella:

Trots att det i juridisk mening är klart att brottsofferstöd är ett offentligt åtagande finns det i praktiken oklarheter, en slags gråzon, avseende vilket uppdrag som kommunen respektive kvinnojourer har för att ge stöd till våldsutsatta kvinnor (Ds 2019:7, s.22)

I promemorian återkommer därmed ordet ”stöd” med en modalitet som har hög affinitet. Här breddas på så sätt synen på vad som innefattas i ansvaret, men ansvarsförhållandet beskrivs fortfarande som oklart, trots att det ”i juridisk mening är klart”.

5.1.2 Kvinnojourerna som komplement eller substitut?

Det offentliga ansvaret uttrycks som ofta som en utgångspunkt i materialet samtidigt som det framkommer att de ideella kvinnojourerna står för en majoritet av de skyddade boenden som finns i Sverige. Trots detta så beskrivs de ideella kvinnojourerna som ett komplement snarare än som en primär instans eller som ett substitut. Denna diskurs står som tidigare nämnt inte i motsättning till det offentliga ansvaret utan uppfattas snarare som en slags subordinerad diskurs till denna som formas av dess diskursiva ramar.

I Regeringens skrivelse ”Redovisning av den särskilda jämställdhetsatsningen” (2009/10:234) beskrivs kvinnojourerna som ett ”ovärderligt komplement” och som ett ”värdefullt komplement”. Detta kommer till uttryck bland annat i följande stycke:

Det arbete som bedrivs inom ideella kvinnojourer, brottsofferjourer och andra frivilligorganisationer är ett värdefullt komplement till det arbete som bedrivs inom ramen för kommunens stödverksamhet. (Skr. 2009/10:234:35, s.38)

På det här sättet framställer texten kvinnojourerna som ett komplement till det offentliga ansvaret som utgörs av kommunernas egen stödverksamhet. En sådan formulering kan utifrån modalitet sägas bygga på ett påstående som för fram en objektiv uppfattning om hur saker ”är”, det vill säga att kvinnojourerna är ett komplement till den ”primära” stödverksamheten i kommunerna. Beskrivningen av kvinnojourerna som ett komplement är återkommande i materialet som har analyserats vilket påvisar att materialet innehåller interdirskursivitet som bygger vidare på en redan befintlig diskurs. I den inledande beskrivningen av de idéburna organisationerna i utredningen ”Våld i nära relationer – en folkhälsofråga” (SOU 2014:49) lyfts kvinnojourerna åter igen som ett ”*betydelsefullt komplement till kommunernas ansvar*”:

Kvinnourers, brottsofferjurers och andra ideella organisationers verksamhet är sedan lång tid ett betydelsefullt komplement till kommunernas ansvar för stöd till brottsutsatta. I många kommuner är de ideella verksamheterna till och med det enda alternativet för dem som söker stöd och skydd från våld i nära relationer, i andra kommuner finns olika alternativ tillgängliga. (SOU 2014:49, s.303)

Ordvalet komplement kan även analyseras utifrån analysverktyget vokabulär och dess antonymer. För att något ska kunna vara ett komplement förutsätts att det finns en primär utförare av den verksamhet som kvinnojourerna bedriver. Detta verkar dock vara osynliggjort

i texten i termer av transivitet, då texten framhåller att det inte alltid finns kommunala stödverksamheter och att det i många fall till och med är de ideella jourerna som är ”det enda alternativet” (SOU 2014:49, s.303). Utifrån transivitet är även detta ett sätt att framställa kvinnojourerna som en mer passiv instans, som kommunerna egentligen inte borde lämna över ansvaret till. På så sätt ses kvinnojourerna som mottagare snarare än som aktörer i denna process. Utredningen menar vidare att:

Verksamhetsrådets historiska framväxt och utveckling med starka engagerade kvinnojoursorganisationer har bidragit till att kommunerna kunnat skjuta över ansvaret till ideella organisationer. (SOU 2014:49, s.86).

I citatet framstår det som att kommunerna egentligen borde ta ett större ansvar för våldsutsatta kvinnor, men att kvinnojourerörelsen har fått ta det största ansvaret för att hantera det här problemet. Genom att både beskriva kvinnojourerna som ett komplement till kommunernas ansvar och inom ramen för samma text beskriva hur ansvaret har skjutits över på de ideella kvinnojourerna så framstår beskrivningen ”komplement” som motsägelsefull. Beskrivningen av de ideella kvinnojourerna som komplement blir även paradoxalt när utredningen samtidigt nämner Socialstyrelsens kartläggning från 2013:

[...] 71 procent, eller 141 av de 195 skyddade boenden som besvarade Socialstyrelsens enkät, bedrivs i ideell regi. Endast 21 procent, 41 skyddade boenden, bedrivs i kommunal regi och 8 procent, eller 16 skyddade boenden, bedrivs i privat regi. (SOU 2014:49, s. 305)

Även i utredningen ”Ett fönster av möjligheter – stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende” (SOU 2017:112) redovisas en ny kartläggning från 2016:

Enligt Socialstyrelsens enkätundersökning av skyddade boenden från 2016 drivs 83 procent av verksamheterna av ideella organisationer. Cirka en femtedel drivs i kommunal regi. Runt åtta procent drivs av privata aktörer. (SOU 2017:112, s. 80).

Utredningen menar även att det idag är klarlagt att ansvaret för att våldsutsatta kvinnor och barn ska få stöd och hjälp ligger hos kommunernas socialnämnd och att skyddat boende ska uppnå socialtjänstens krav om god kvalitet. Samtidigt beskrivs att ”Det offentliga ansvar har skärpts men ideella föreningar tar fortsatt stort ansvar” (SOU 2017:112, s. 20). På det här sättet återkommer den ansvarsförskjutning som påpekats tidigare, där staten menar att kommunerna har ett ansvar, medan kommunerna skjuter ansvaret visade till kvinnojourerna.

I regeringens skrivelse *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid* (2016/17:10) beskrivs jourerna inte längre som ett komplement, men att de i stor utsträckning ”bistår” kommunernas egen brottsofferverksamhet (Skr 2016/17:10):

Under de senaste årtiondena har det offentliga ansvar för skydd och stöd till brottsoffer gradvis skärpts. Samtidigt som allt fler kommuner utvecklar riktad brottsofferverksamhet i egen regi, bistår ideella kvinnojourer alltjämt i stor utsträckning våldsutsatta kvinnor och medföljande barn med skyddat boende och annat stöd. (Skr 2016/17:10, s.136)

Här har vokabuläret ”komplement” bytts ut till ”bistår” vilket ger ansvarsförskjutningen en något annorlunda karaktär. Med tanke på att komplement snarare är ett sätt att uttrycka ett tillägg till den offentliga regin, så framstår ”bistår” snarare som att kvinnojourerna undsätter en underutvecklad brottsofferverksamhet i kommunerna. Även detta citat framstår dock som motsägelsefullt, då brottsverksamheten som ”allt fler” kommuner har utvecklat till följd av ett utökad offentligt ansvar fortfarande blir hanterat av de ideella kvinnojourerna i ”stor utsträckning”.

I arbetsmarknadsdepartementets promemoria uttrycks istället att det främst är den rådgivande delen av verksamheten som utgör ett komplement till kommunens ansvar:

Det stöd som framför allt kvinnojourerna ger i form av samtal och rådgivning i jourernas öppna verksamhet genomförs dock huvudsakligen som komplement till det kommunala uppdraget. I de fall våldsutsatta har kontakt med socialtjänsten och har behov av denna insats erbjuder socialtjänsten i regel tjänsten i egen regi. (Ds 2019:7, s.111)

Sammanfattning av det offentliga ansvaret och kvinnojourerna som komplement

Som den här analysen har visat så har det offentliga ansvaret för att hjälpa och skydda brottsoffer reproducerats i texterna som en objektiv uppfattning. Manifest intertextualitet har även visat sig, där förändringar i socialtjänstlagen påstås ha stärkt ansvaret för brottsoffer. Det offentliga ansvaret har dock konstruerats på olika sätt, där vissa texter framhåller att ansvaret redan är fastställt medan andra för fram att det behöver stärkas, samtidigt som det främst framstår som ett kommunalt ansvar. På så sätt gå det att se interdiskursivitet i diskursen trots att den framstår som hegemonisk, där ordet ”ansvar” får olika betydelse i olika texter. Vad som även har visat sig är att ansvarets omfattning är oklart, då vissa citat lyfter att både stöd och skydd ingår i ansvaret, medan andra texter menar att det främst är det skyddade boendet som ingår i detta. Inom denna diskurs lyfts främst strängare regelverk som ett sätt att realisera ansvaret, men samtidigt har en ansvarsförskjutning till ideella kvinnojourer beskrivits. På det här sättet banar det offentliga ansvaret vägen för att kvinnojourernas verksamhet hela tiden görs

till ett komplement i texterna. Vad som implicit framträder i materialet är dock att kvinnojourerna snarare framstår som ett substitut till kommunal verksamhet, eftersom texterna samtidigt beskriver att de ideella kvinnojourerna står för en majoritet av de insatser som ges i form av skyddade boenden.

Utifrån det offentliga ansvaret går det även att se diskursiva effekter i denna diskurs, däribland att kvinnojourerna positioneras som underställda kommunens ansvar och får ett handlingsutrymme som är beroende av statens regelverk. En annan diskursiv effekt som kan spåras till följd av diskursen är att jourerna beskrivs som fragmenterade, där framförallt skyddade boenden görs till mätbara serviceproducenter åt kommunen. Därmed förväntas de följa socialtjänstlagen och uppnå ”god kvalitet”, ha ett ”systematiskt kvalitetsarbete” samtidigt som de förväntas föra en ”dokumentation av insatser” (Skr. 2016/17:10, s. 136).

5.1.3 Marknadiseringsdiskurs

En annan diskurs som framträder övergripande i materialet är en marknadiseringsdiskurs, där kvinnojourerna framställs mer eller mindre som välfärdsproducenter/serviceutförare på en marknad. I denna diskurs framträder även en beskrivning av kvinnojourerörelsen som en uppdelad verksamhet bestående av tre olika områden med olika funktioner. Det som syns tydligt i denna diskurs är att kvinnojourernas skyddade boenden är vad som främst kopplas till marknadsliknande logiker och därmed förespråkas upphandling av skyddade boenden.

I marknadiseringsdiskursen förekommer vissa ordval som blir tydliga i materialet utifrån analysverktyget vokabulär. I överenskommelsen mellan regeringen, SKR och idéburna organisationer från 2008 förekommer bland annat ord såsom *konkurrens*, *valfrihet*, *mångfald* och *flexibilitet* vilket lyfts som positiva inslag i välfärden. I överenskommelsen åtar sig regeringen att verka för den fria konkurrensen explicit:

verka för att fri konkurrens råder på så sätt att idéburna organisationer kan konkurrera på likvärdiga villkor med andra aktörer inom socialtjänsten och hälso- och sjukvården. (Skr. 2008/09:207, s.43).

Konkurrens är ett ord som här framstår som något eftersträvansvärt som regeringen ska ”verka för”, vilket kan belysa hur marknadisering blir neutraliserat i överenskommelsen utifrån modalitet. Något annat som uttrycks i överenskommelsen är att de idéburna organisationerna kan bidra till ett större utbud inom välfärden, vilket bland annat kommer till uttryck i följande citat:

”Det handlar om att ta tillvara det engagemang, den förmåga och idériedom som människor har, men också om att ge människor större valfrihet och kvalitet inom välfärdsområdet.” (Skr. 2008/09:207, s.6).

Genom vokabulär som analysverktyg med fokus på antonymer kan dessa formuleringar i motsatt betydelse få det rådande välfärdssystemet att framstå som okreativt, ofritt och av dålig kvalitet. Konkurrenter framställs därför som en lösning på rådande situation, där de ideella organisationerna förväntas tillföra en större valfrihet och kvalitet inom välfärden till följd av sin idériedom och engagemang.

Följande påstående ger även uttryck för en syn på de ideella organisationerna som utförare av tjänster med en hög grad av affinitet:

De ideella aktörerna spelar en allt viktigare roll som utförare av tjänster, främst inom välfärdsområdet (Skr. 2008/09:207 s. 5).

Denna och liknande formuleringar i texten får de ideellernas roll som serviceutförare att framstå som neutraliserat. Detta är vad Fairclough menar med att texten kan få något att framstå som en objektiv sanning om hur saker ”är”. I texten används även andra vokabulär som ger texterna en marknadslig karaktär vilket är ord såsom statistik, utvärdering och kvalitetsindikatorer som förekommer återkommande i materialet. Detta kommer till uttryck bland annat i följande citat där regeringen åtar sig att:

[...] verka för att kvalitetsindikatorer utvecklas som mäter vad den ideella sektorn utför inom socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens områden. (Skr. 2008/09:207, s. 42).

I regeringens skrivelse ”Slutredovisning av regeringens särskilda jämställdhetsåtgärder 2007–2011” återkommer språkbruket om kvalitetsindikatorer som uttrycktes i citatet från överenskommelsen. I skrivelsen framkommer att Socialstyrelsen har genomfört en utvärdering av jourerna som har visat att samarbetet mellan jourerna och myndigheterna fungerar bra, men att det efterfrågas en ”tydligare rollfördelning” mellan socialtjänsten och de ideella kvinnojourerna (Skr 2011/12:174, s. 30). Behovet av en tydligare rollfördelning beskrivs mot bakgrund av ”utökade krav” på jourerna då våldsutsatta kvinnor har en mer ”mångfacetterad problematik” än tidigare och därmed har ett annat behov av stöd. I skrivelsen uttrycks detta på följande sätt:

”I utvärderingen konstateras att våldsutsatta kvinnor 2008 har en mer mångfacetterad problematik och andra behov av stöd än vad kvinnor hade då jourerna startade. Det ställer ökade krav på de ideellt drivna kvinnojourerna.” (Skr 2011/12:174, s.30).

I motsatt betydelse framstår kvinnojourerna i detta citat som omoderna, med föråldrade arbetssätt eftersom de i sin ursprungliga form inte kan hantera den ”nya” problematiken. Samtidigt beskrivs ”problematiken” hos våldsutsatta kvinnor som ”mer mångfacetterad” utan att beskriva orsaken till detta, såsom ett ”mer mångfacetterat våld”. Det framgår därmed inte i texten vem som är våldsutövaren eller varifrån våldet kommer. Utifrån transiviteten framstår istället händelseutvecklingen som neutral, där det ökade kravet på jourerna inte kan härledas till en viss aktör. På det här sättet sker en passivisering i texten där effekterna snarare än dess orsaker beskrivs (Winther Jørgensen & Philipps 2000, s. 87). Det ökade kravet på kvinnojourerna framställs även som en objektiv uppfattning om hur saker ”är”, vilket kan indikera olika maktförhållanden i språket utifrån modalitet. Det uttrycks alltså inte explicit i texten varifrån det utökade kravet kommer, men underförstått framstår kravet som riktat från regeringen. I detta fall blir därmed regeringens bedömning av kvinnojourerna ett uppenbart maktförhållande, där kvinnojourerna som en ideell verksamhet framställs som en serviceutförare som lyder under staten (Fairclough 1992, s. 159).

I utredningen ”Våld i nära relationer – en folkhälsofråga” (SOU 2014:49) återkommer och reproduceras språkbruket om konkurrens, mångfald och valfrihet som något eftersträvansvärt, vilket visar på interdiskursivitet i materialet. Under rubriken ”Vidareutveckla insatsen skyddat boende” lyfts även att: ”Det behövs differentierade typer av skyddat boende med olika inriktningar” (SOU 2014:49, s. 81). Detta språkbruk kan tolkas genom vokabulär som analysverktyg som ett sätt att uttrycka en strävan mot mångfald, konkurrens och valfrihet, men med andra synonymer. Rubriken innehåller även ett underliggande antagande som kan tolkas som ett sätt att implicit antyda att dagens skyddade boenden är omoderna och förlegade i sin nuvarande form (SOU 2014:49, s. 82). På så sätt får även diskursen en diskursiv effekt i form av att de ideella kvinnojourerna framställs som omoderna och otraditionella och därför är i behov av utveckling.

Inom ramen för marknadsdiskursen framkommer även ett sätt att beskriva kvinnojourerna som en fragmenterad verksamhet, där de olika delarna av kvinnojourrörelsen delas upp. Det skyddade boendet som kvinnojourerna erbjuder bryts på det här sättet loss från den resterande verksamheten och öppnar upp för ett språkbruk där verksamheten bör upphandlas enligt EUrätten och lagen om offentlig upphandling (LOU). Detta kommer till uttryck bland annat i utredningen ”Våld i nära relationer – en folkhälsofråga” (SOU 2014:49) där kvinnojourerna presenteras som en verksamhet med tre huvudområden:

Kvinnojourernas huvudsakliga verksamhet kan delas in i tre huvudområden:

- erbjuda rådgivning och stöd till våldsutsatta,
- bedriva skyddat boende för våldsutsatta kvinnor och deras medföljande barn, och
- påverkansarbete med opinionsbildning och kunskapsutveckling inom området mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. (SOU 2014:49, s.304)

Här har alltså utredningen delat in kvinnojourerna i tre fragmenterade enheter som fyller avskilda funktioner. När kvinnojourernas skyddade boenden bryts loss från den resterande verksamheten tenderar texterna att mer explicit använda ord som följer en marknadslogik. Detta framkommer bland annat i följande citat från arbetsmarknadsdepartementets promemoria: ”Ny modell för statsbidrag till vissa ideella organisationer inom brottsofferområdet”:

För kommuner som köper tjänster av enskilda verksamheter gäller regelverket om offentlig upphandling enligt LOU alternativt LOV. Det betyder att kvinnojourer som erbjuder tjänsten skyddat boende på marknaden ska få uppdragsersättning för denna tjänst. (Ds 2019:7, s.50)

Genom att studera modalitet i texten kan man därmed se hur texten framställer marknaden som en objektiv och neutral uppfattning och om hur saker ”är”, vilket kan indikera att språkbruket tillåter att detta förs fram som ett sanningsanspråk (Fairclough 1992, s.159). Samtidigt visar ordvalen att kommunen ”köper tjänster” att detta följer en marknadiskurs där kvinnojourernas skyddade boende görs till en tjänst som ”erbjuds” bland andra på en marknad. Detta framkommer även i följande citat:

Om socialnämnden beslutar om stöd och hjälp till en enskild, kan nämnden överlåta genomförandet av insatsen till en annan utförare, t.ex. en ideell kvinnojour. Det blir då fråga om en avtalssituation mellan kommunen och den som genomför insatsen, för vilken uppdragsersättning ska utgå i enlighet med regelverket för upphandling. (Ds 2019:7, s.48).

I detta citat finns en modalitet där ”avtalssituationen” och ”ska” uttrycks som ett påstående med hög affinitet, där upphandling framstår som den enda möjliga vägen för att samarbeta med de ideella kvinnojourerna. I promemorian finns fortsättningsvis en hög grad av modalitet i de påståenden som görs om att skyddat boende är en ekonomisk verksamhet på en marknad som ”normalt konkurrensutsätts”;

Eftersom skyddat boende normalt konkurrensutsätts genom någon form av upphandlingsförfarande bedöms statsstödsreglerna vara tillämpliga på den verksamheten. En majoritet av kvinnojourerna i Sverige bedriver verksamhet i form av skyddat boende. (Ds 2019:7, s.112).

I detta citat är modaliteten i texten av en hög affinitet där normalt även är ett ordval som får konkurrensutsättningen av framställas som neutraliserat. Promemorian fastställer vidare att de ideella kvinnojourerna som erbjuder skyddade boenden är att bedöma som ekonomiska verksamheter. Av den här anledningen anser promemorian att skyddade boenden omfattas om

reglerna för offentlig upphandling och att statsbidrag inte heller bör ges till den här delen av kvinnojourernas verksamhet. Utifrån analysverktyget transivitet syns här även här att kvinnojourerna framstår som en passiv mottagare på den här marknaden som därmed måste anpassa sig efter detta.

I utredningen ”Idéburen välfärd” (SOU 2019:56) finns en manifest intertextualitet till departementsskrivelsen som nämnts ovan och här återkommer diskussionen om huruvida skyddade boenden kan anses vara ekonomiska verksamheter eller inte:

Utredningen bedömer att det inte är möjligt att med säkerhet slå fast att verksamheten i sin helhet är icke-ekonomisk. Detta hindrar dock inte att en del av verksamheten är sådan, vilket också framgår av den nämnda promemorian. (SOU 2019:56, s. 319)

I termer av modalitet innehåller detta påstående i första stycket en hedge, där dess affinitet modereras till en lägre grad av instämmande genom att använda orden ”att det inte är möjligt att med säkerhet slå fast”. Den underliggande meningen som modifieras till en lägre affinitet är alltså att kvinnojourerna inte är ekonomiska verksamheter, men att detta inte kan slås fast med ”säkerhet”.

Sammanfattning av marknadiseringsdiskursen

För att summera marknadiseringsdiskursen så går det här att se hur olika ord om konkurrens, valfrihet, flexibilitet, utförare och kvalitetsindikatorer ger språket den karaktär som kan kategoriseras utefter en marknadslogik. I termer av transivitet har jag kunnat se att de diskursiva effekterna för kvinnojourerörelsen inom denna diskurs är att de positioneras som passiva mottagare på marknaden där de fragmenteras och framförallt framstår som serviceproducenter av skyddade boenden. Den röstbärande rollen utsluts därmed i denna diskurs, då skyddade boenden är vad som står i centrum för marknaden. Det går även att se hur synen på behovet av utveckling får kvinnojourerna att framstå som omoderna i sin traditionella form. En mer ”mångfacetterad problematik” hos våldsutsatta kvinnor framställs som ett ökat brukarbehov som ställer ökade krav på kvinnojourerna och inte som ett symptom på ett underliggande problem med mäns våld.

5.1.4 Särartsdiskurs

En annan diskurs som framträder i en stor del av materialet är beskrivningen av de idéburna organisationerna som aktörer med en särart och ett mervärde som inte kan ges av någon offentlig eller privat aktör. Detta är både en generell beskrivning av civilsamhällets idéburna

organisationer men även något som pekas ut särskilt hos kvinnojourerna. Särartsdiskursen kommer till uttryck dels genom att texterna på olika sätt argumenterar för att kvinnojourerna har ett säreget värde, där verksamheten beskrivs som en helhet, samtidigt som deras röstbärande och opinionsbildande roll framhävs. I denna diskurs framträder även ett motstånd mot upphandling inom marknadsiseringsdiskursen och idéburet offentligt partnerskap (IOP) förespråkas framför upphandling av kvinnojourerna.

Särartsdiskursen framkommer bland annat i överenskommelsen från 2008 mellan regeringen, idéburna organisationer inom det sociala området och Sveriges Kommuner och Landsting:

De som är aktiva som frivilliga, förtroendevalda och/eller anställda inom de idéburna organisationerna med social inriktning ser att det man gör har ett värde för samhället och människorna. Detta värde kan inte ges av någon annan samhällsaktör. Särarten består i att man utgör en arena för människors behov av att uttrycka sina värderingar i ord och handling. (Skr. 2008/09:207, s.28).

Citatet innehåller påståenden som genomgående har en modalitet med hög affinitet, där värdet som de idéburna organisationerna har pekas ut som något som inte ”kan ges av någon annan samhällsaktör” och att ”särarten består i”. Denna modalitet i texten visar på så sätt hur texten framställer detta som en objektiv uppfattning om hur saker ”är”. I propositionen ”En politik för det civila samhället” (Prop. 2009/10:55) återkommer ett liknande språkbruk om de idéburna organisationerna:

För medlemmarna och även för många av dem som mottar service eller tjänster av en organisation inom det civila samhället utgör också organisationens ideella syfte och värdegrund ett särskilt värde. Det är just denna karaktär hos det civila samhällets organisationer som ger deras verksamhet dess särart och särskilda värde jämfört med verksamhet som bedrivs i offentlig regi eller av företag. Det ligger därför även i uppdragsgivarnas långsiktiga intresse att denna särart hos det civila samhällets organisationer värnas genom att ett mått av oberoende och självständighet säkerställs. (Prop. 2009/10:55, s. 43)

Även detta citat ur propositionen innehåller modalitet, där påståendet som förs fram om organisationernas särart och särskilda värde uttrycks med en hög grad av affinitet. I citatet blir även åtskillnaden mellan det civila samhället, stat och marknad tydligt vilket står i motsättning till marknadsiseringsdiskursen. Inom särartsdiskursen framhävs även det civila samhällets röstbärande roll:

Enkelt uttryckt kan dock sägas att det civila samhällets organisationer för det första har en viktig roll som röstbärare och opinionsbildare. I denna egenskap är organisationerna inom det civila samhället centrala för demokratin. De kan ge röst åt olika gruppers behov, värderingar och intressen. De kan agera påtryckare och kritisera den offentliga maktutövningen och på så sätt fungera som en motvikt till och dialogpartner för den offentliga makten. (Prop. 2009/10:55, s. 42)

Här beskrivs det civila samhället som en ”motvikt” till den offentliga maktutövningen och deras möjlighet att kritisera och ”agera påtryckare” är ord som utifrån transivitet får de idéburna organisationerna att framstå som aktörer inom diskursen. Samtidigt framhåller propositionen att de har ”en viktig roll” med hög affinitet.

Det praktiska arbetet som kvinnojourer ger i form av att hjälpa kvinnor i kontakt med myndigheter, passa barn, öppna bankkonton och arrangera utflykter och liknande lyfts även som något säreget med de ideella kvinnojourerna eftersom denna typ av stöd inte ges av kommunernas socialtjänst men är av stort ”värde”, vilket kommer till uttryck i utredningen ”Våld i nära relationer – en folkhälsofråga”. Här framstår alltså kvinnojourerna som en aktör som har möjlighet att erbjuda hjälp som inte ges av kommunerna (SOU 2014:49, s.72). Även i slutbetänkandet från utredningen ”Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck” (SOU 2015:55) lyfts kvinnojourerörelsens särart fram:

Kvinnjourerörelsen har lång erfarenhet av och kunskap om arbetet mot mäns våld mot kvinnor. De har gett stöd och skydd till våldsutsatta kvinnor och deras barn, men också aktivt bidragit till utvecklingen inom området. (SOU 2015:55, s. 229)

Detta citat ger uttryck för att kvinnojourerörelsen är en helhetsverksamhet, där rörelsen framstår som en aktiv aktör för att utveckla stödåtgärderna för våldsutsatta kvinnor i termer av transivitet. Här nämns även mäns våld som en grogrund till kvinnojourerörelsens arbete, vilket utifrån transivitet visar på att rörelsen inte bara beskrivs som en passiv utförare, utan som en aktiv rörelse. I utredningen ”Palett för stärkt civilsamhälle” (SOU 2016:13) nämns även kvinnojourerna specifikt i flera delar av utredningen:

Civilsamhället kan vidare spela en central roll i viktiga samhällsinsatser. Ett exempel är kvinnojourerna som under många år i stor omfattning bedrivit verksamhet på kvinnofridsområdet. Många våldsutsatta kvinnor och barn skulle inte ha fått stöd och hjälp om inte civilsamhället i form av kvinnojourerna hade funnits. (SOU 2016:13, s.16).

I termer av transivitet är detta ett explicit benämning av kvinnojourerna som en viktig samhällsinstans vilket kan tolkas som en diskursiv effekt i form av att framställa kvinnojourerna som en aktör med egen handlingskraft och agens (Winther Jørgensen & Philipps 2000, s. 87). Detta citat innehåller även modalitet i form av ett påstående med hög affinitet i den andra meningen, där kvinnojourerna framstår som helt avgörande för att ge stöd till kvinnor och barn. Implicit uttrycks här att det inte har funnits andra aktörer (såsom statliga eller privata) som har hanterat eller tagit tillräckligt ansvar för problemet med mäns våld mot kvinnor nära relation.

Istället framstår kvinnojourerna som helt avgörande för att hantera detta problem. Samtidigt lyfter utredningen att verksamheten är att se som en helhet:

Kvinnjourerna kan vidare ge den våldsutsatta kvinnan ett helhetsstöd och hjälp kring hela sin situation på ett sätt som få andra aktörer i samhället kan göra. Vidare är kvinnojourerna kända bland allmänheten, och är ofta ett första steg för våldsutsatta kvinnor och deras anhöriga att komma ur en situation präglad av våld, samtidigt som verksamheten även är öppen för de kvinnor som inte vill ha en kontakt med sociala myndigheter. (SOU 2016:13, s. 392)

Detta utgör sammanfattat kvinnojourernas *särart* och *mervärde* menar utredningen vidare (SOU 2016:13, s. 392). På det här sättet framställer texten kvinnojourernas roll och helhetsverksamhet som en oerhört viktig verksamhet som inte går att jämföra med någon annan aktör.

I ett beslut från 2015 av dåvarande Sveriges kommuner och Landsting (numera Sveriges kommuner och regioner, SKR) uttrycks ett behov av att bevara kvinnojourernas särart och mervärde. Beslutet mynnar ut i att SKR vill undanta kvinnojourerna från upphandling och istället förespråkar idéburet offentligt partnerskap (IOP) för att värna om kvinnojourernas särart:

[...] Sveriges Kommuner och Landsting uttalar sitt stöd för styrelsens linje att kvinnojourernas verksamhet ute i kommunerna ska undantas från upphandling (SKL 2015, s. 1)

Citatet ovan innehåller modalitet där ”ska” är ett typiskt ord med hög affinitet som får SKL att framstå som säkra i sitt beslut. Detta stärks ytterligare genom att framhäva att kvinnojourernas värde skulle riskera att förloras om det sker en marknadsiering eller kommunalisering:

[...] Den verksamheten skulle sannolikt inte ha samma värde för samhället som helhet om den hade varit kommunaliserad eller marknadsierad. (SKL 2015, s. 3)

I utredningen ”ordning och reda i välfärden” (SOU 2016:78) nämns inte kvinnojourerörelsen explicit, däremot nämns idéburna organisationer och deras roll i välfärden. Utredningen menar att det både finns ett behov och en vilja av att hitta nya samverkansformer som alternativ för upphandling. Däribland nämns Idéburet offentligt partnerskap (IOP) som ett alternativ:

Det är tydligt att det finns såväl behov av som en stor vilja från kommuner och landsting att finna nya vägar till samverkan med idéburna aktörer. Det finns dock en rad juridiska frågeställningar kopplade till möjligheten att ingå ett IOP, så som bestämmelser i kommunalrätten, upphandlingsrätten och EU:s statsstödsregler (SOU 2016:78, s.619)

Påståendet om att viljan och behovet av en ny typ av samverkan är ”tydligt” har en hög affinitet. Samtidigt framställs det juridiska regelverket som ett byråkratiskt hinder för att den politiska viljan ska kunna få genomslag. Inom särartsdiskursen framstår därmed förmågan att ta tillvara

på de idéburna organisationerna som avhängigt av de olika juridiska regelverk som har införts inom EU och i Sverige:

Utredningen anser att det är viktigt att det utrymme som EU- rätten medger utnyttjas. Ett undantag som det föreslagna ger upphandlande myndigheter möjlighet att vända sig direkt till idéburna aktörer, vilka kan bidra med viktiga samhällsinsatser som kan komma de enskilda personer som ska utnyttja tjänsterna till godo, exempelvis vad gäller verksamhet med kvinnojourer. (SOU 2016:78, s. 534)

I denna utredning tolkas det därmed som att det finns ett utrymme i EU- rätten för att undvika upphandling av kvinnojourer, vilket skiljer sig från de tolkningar som har gjort i marknadsiseringsdiskursen, där bland annat arbetsmarknadsdepartementets promemoria som nämndes tidigare har gjort en annan bedömning. På så sätt har olika tolkningar av EU:s statsstödsregler och EU-rättens konkurrens- och upphandlingsregler cirkulerat, vilket är en av de tydligaste intertextuella kedjorna som har visat sig i relation till marknadsiseringsdiskursen.

Motståndet mot upphandling nämns vidare i utredningen ”Palett för ett stärkt civilsamhälle” där upphandling pekats ut som något som hotar kvinnojourernas särart och mervärde:

Genom att bryta ut delar av kvinnojourernas verksamhet för upphandling riskerar en del av det som är jourernas särart och mervärde, dvs. att jourerna driver flera olika verksamheter som förstärker varandra, att minska. Eftersom kvinnojourernas ovilja till att delta i upphandling dessutom är mycket stor, ser utredningen också uppenbara risker med att den kompetens och de platser i skyddat boende som de ideella kvinnojourerna i dag står för (dvs. en majoritet) riskerar att försvinna åtminstone under en övergångsperiod. Från kvinnojourernas sida finns också en rädsla för att kommunernas bidrag till andra delar av verksamheten ska försvinna om vissa delar av verksamheten ska upphandlas. (SOU 2016:13, s. 397).

Det framkommer dock inte vem som är aktören bakom att kvinnojourernas verksamhet bryts upp genom upphandling och det uppstår därför en slags passivisering utifrån transivitet av aktörerna i texten som orsakar denna ”risk”. På det här sättet framstår kvinnojourerna även som en passiv mottagare av denna utveckling där effekterna snarare än orsakerna till detta beskrivs. Utredningen framhåller vidare att idéburet offentligt partnerskap (IOP) är en samarbetsform som är ett alternativ som kommunerna gärna ser istället för upphandling (SOU 2016:13, s. 397).

I den senaste statliga utredningen ”idéburen välfärd” (SOU 2019:56) hamnar EU-rätten och upphandlingsfrågan åter igen i fokus. Det som är centralt för att kunna avgöra om regelverket är tillämpligt eller inte är om de idéburna kvinnojourerna erbjuder ekonomiska eller icke-ekonomiska tjänster av allmänt intresse menar utredningen. Här återfinns en manifest intertextualitet med referering till promemorian från arbetsmarknadsdepartementet (Ds 2019:7)

som har gjort bedömningen att kvinnojourernas skyddade boenden är att bedöma som ekonomiska verksamheter. I idéburen välfärd görs en annan tolkning, där svårigheten att fragmentera kvinnojourernas verksamhet nämns, samtidigt som utredningen lyfter att det är möjligt att undvika upphandling utan att bryta mot bestämmelser om upphandling och statsstöd i EU-rätten:

Utredningens bedömning är att det är möjligt att finansiera verksamhet, även skyddade boenden, som bedrivs av idéburna kvinnojouurer utan att upphandla denna verksamhet enligt LOU (SOU 2019:56, s. 319)

I denna utredning framställs IOP åter igen som en möjlig lösning:

Sammantaget finner utredningen att det finns goda möjligheter för kommunerna att på olika sätt, bland annat genom IOP, finansiera idéburna kvinnojourers verksamhet. (SOU 2019:56, s. 321)

Sammanfattning av särartsdiskursen

Inom särartsdiskursen har kvinnojour rörelsen beskrivits med ord såsom särart, värdegrund, kunskap, erfarenhet, mervärde och röstproduktion. Här framställs även deras verksamhet som en helhet utifrån både praktisk verksamhet och opinionsbildning, där deras maktkritiska roll som en motvikt till den offentliga politiken betonas. Med vokabulär som analysverktyg går det dock att se hur vissa aspekter av rörelsen utesluts i materialet. Vad som blir tydligt är att särarten inte kopplas till kvinnojourernas grund i feminism eller könsmaktsperspektiv, vilket kan tyda på att detta antingen är ett ideologiskt laddat och provocerande ord, eller att det uppfattas som oviktigt (Fairclogh 1992, s. 77). Diskursiva effekter som denna diskurs har visat sig ha i övrigt är dock att kvinnojour rörelsen ses som skyddsvärd, självständig och handlingskraftig snarare än som passiv eller oviktig, vilket i enlighet med transivitet ger dem ett aktörskap inom diskursen.

5.3 Relationen mellan identifierade diskurser

Denna del av analysen centreras kring den sociala praktiken och diskursernas förhållande till ideologi och hegemoni (Meyer & Wokdak 2009, s. 6,f). Jag kommer även att lyfta in diskursiv praktik i form av den mest framstående intertextuella kedja som har visat sig i analysen.

Som analysen hittills har visat så förekommer hög interdiskursivitet i den offentliga politiken där det finns olika diskurser som konstruerar kvinnojour rörelsen på olika sätt. Detta tyder på att det pågår en diskursiv kamp om hegemoni (Winther Jørgensen & Philipps 2000, s. 86). Kampen om hegemoni har främst visat sig att stå mellan marknadsiseringsdiskursen och

särartsdiskursen i materialet. Diskurserna strider således mot varandra om vilken roll kvinnojoursrörelsen har eller bör ha och vilken subjektposition som de ska tilldelas i förhållande till staten. Det offentliga ansvarets diskurs framstår istället som en hegemonisk diskurs, då denna inte blir ifrågasatt i materialet. Däremot verkar det här finnas en ”tomhet” i diskursen och en politisk retorik som framstår som paradoxal, vilket kommer analyseras mer djupgående här under.

5.3.1 Diskursiv hegemoni om offentligt ansvar

Tolkningen om att det offentliga ansvaret är en hegemonisk diskurs görs mot bakgrund av att det inte finns någon konkurrerande diskurs som uttrycker att den offentliga politiken bör ta ett mindre ansvar för frågan i det material som har analyserats. Detta framstår därför som en neutral ideologi i diskursen och utgör ett underliggande antagande som diskursen vilar på (Meyer & Wokdak 2009, s. 6, f). I analysen har även en argumentation förts om hur det offentliga ansvaret har betydelse för hur kvinnojoursrörelsen konstrueras i den subordinerade diskursen. Även om diskursen snarare handlar om en konstruktion av ansvar än en konstruktion av kvinnojoursrörelsen så verkar dess hegemoni därmed vara av betydelse för konstruktionen av kvinnojourerna som komplement. Genom att hela tiden reproducera detta språkbruk har även detta framställts som ett att hävda sanningsanspråk utifrån modalitet (Fairclough 1992, s. 159). Detta ansvar har dock visat sig vara svårt att definiera i den offentliga politiken, där ansvaret ibland framstår som främst bestående av ett ansvar för skydd för att i andra delar beskrivas som främst ett ansvar att ge stöd.

Samtidigt som denna uttalade vilja eller självbild om ansvar är tydlig i texterna så har flera utredningar och skrivelser påpekat att de ideella kvinnojourerna är den primära aktören genom att påpeka dess betydelse. Två av utredningarna har även refererat till Socialstyrelsens kartläggningar om skyddade boenden som visar att det är 71–83 procent av dessa som drivs av ideella organisationer (SOU 2014:49; SOU 2017:112). Trots detta så har kvinnojoursrörelsen hela tiden beskrivits som ett komplement som bistår en offentlig verksamhet. I regeringens sätt att beskriva kvinnojourerna som ett komplement finns därmed ett underliggande antagande om att kommunerna kan erbjuda stöd och skydd utan att ta hjälp av de ideella kvinnojourerna. Genom att formulera ansvarsfrågan på det här sättet för att sedan redogöra för att de ideella kvinnojourerna fortfarande tar det största ansvaret så blir denna diskurs i sig motsägelsefull. Den ambivalenta inställningen till de ideella kvinnojourerna som har identifierats på kommunal

nivå av Johansson m.fl. (2019) tycks därmed vara en avspeglning av hur oklart ansvaret framstår diskursivt i offentlig politik.

Denna paradox i texterna kan tolkas som att språket innehåller ”tomma ord” vilket Fairclough menar är en viktig del i CDA. När den diskursiva framställningen både ger uttryck för en objektiv uppfattning av hur ansvaret ser ut, men samtidigt beskriver en ansvarsförskjutning kan detta påvisa att det finns en politisk symbolik i frågan, vilket också öppnar upp för att rikta kritik mot denna instabilitet (Bergström & Boreus 2012, s. 399). Som Nilsson (2017) har argumenterat så kan detta betyda att den offentliga politiken inte tar ansvar för frågan om våldsutsatta kvinnor och barn i den utsträckning som de stundvis signalerar i sin politik. Istället verkar en ansvarsförskjutning ha skett, där de ideella kvinnojourerna fungerar som substitut för en insats som påstås åligga kommunerna. När kvinnojourernas skyddade boenden dessutom bryts loss från resterande verksamhet visar de diskursiva effekterna även att de blir underställda socialtjänstens regelverk och beskrivs som skyldiga att upprätthålla god kvalitet för sin insats. Denna aspekt i diskursen påminner därmed om vad Enander m.fl. (2013) hävdar om att kraven på jourerna har blivit så långtgående att staten kräver att de är en ”förlängd arm” av socialtjänsten och implementerar dess regelverk i sin verksamhet.

5.3.2 Diskursiv kamp mellan marknad och särart

Inom marknadsiseringsdiskursen följer språket tydligt en marknadslogik vilket har visat sig i språkbruket som cirkulerar kring ord såsom ”konkurrens”, ”valfrihet”, ”ekonomisk verksamhet” ”avtal” och ”upphandling” (Skr. 2008/09:207; Ds 2019:7; Skr 2011/12). Detta är ord som kan sägas vara utmärkande för New public management (NPM) och den ”omvända samtalsordning” som nämndes i bakgrundskapitlet (Wijkström & Einarsson 2006, s. 79). Ett underliggande antagande i denna diskurs tycks vara att insatserna som ges till våldsutsatta kvinnor och barn i form av skyddat boende når bäst kvalitet och effektivitet genom att konkurrensutsättas på en marknad. Detta kan därmed tolkas som den ideologi och ”sunda förnuft” som diskursen bygger på (Meyer & Wokdak 2009, s. 6, f). Till följd av detta ses diskursiva effekter där kvinnojourerörelsen fragmenteras och den röstbärande rollen tenderar att bli osynliggjord. Diskursen centreras istället kring det skyddade boendet som i vissa delar av materialet framstår som liktydigt med de ideella kvinnojourerna.

Särartsdiskursen framstår som en motståndsdiskurs till marknadsiseringsdiskursen, där en kamp mellan marknadens konkurrensutsättning via upphandling och kvinnojourernas särart och

behov av skydd från upphandling är en ständigt närvarande konflikt i materialet. Särartsdiskursen tycks vila på ett underliggande antagande om att kvinnojourerollen tillför ett värde i fältet för våldsutsatta kvinnor och barn som inte privata aktörer eller den offentliga regin kan mäta sig med. Detta ideologiska antagande vilar därmed på en motsatt förståelse av marknadslogiker i förhållande till marknadsiseringsdiskursen (Meyer & Wokdak 2009, s. 6, f). Upphandling kritiseras även för att inte kunna ta tillvara på jourernas särart och mervärde. Kvinnojourerna förstås därför som skyddsvärda, där marknaden och upphandlingsförfarandet implicit pekas ut som ett hot mot detta värde. Idéburet offentligt partnerskap förespråkas därför som ett sätt att undanta kvinnojourerna från marknadslogikerna som har etablerat sig (se SKL 2015, SOU 2019:56).

En av de tydligaste intertextuella kedjorna som har visat sig i de konkurrerande diskurserna är deras förhållningssätt till EU:s statsstödsregler och EU-rättens konkurrens- och upphandlingsregler. Dessa regelverk har tolkats på olika sätt av bland annat utredningen ”ordning och reda i välfärden” (SOU 2016:78), Arbetsmarknadsdepartementets promemoria (Ds 2019:7) och av den senaste utredningen idéburen välfärd (2019:56). Texternas förhållningssätt till detta ger även uttryck för interdiskursivitet, där olika tolkningar av detta regelverk leder till olika slutsatser om kvinnojourerna bör marknadsiseras eller inte.

Denna intertextuella kedja är i linje med Jutterström & Segnestam Larsson (2020) som menar att lagen om offentlig upphandling (LOU) är ett av de mest framträdande instrumenten som används inom ramen för marknadsiseringen av välfärden i Sverige. Inslagen av upphandling och idéburet offentligt partnerskap (IOP) i diskurserna visar sig genom att språket konfigurerar mot en allt mer gemensam praktik: texterna produceras främst i relation till vilket förhållande de ideella kvinnojourerna har till lagen om offentlig upphandling (LOU). Dessa regelverk återkommer med manifest intertextualitet genom materialet, vilket visar att diskurserna hela tiden förhåller sig till detta. Denna lagstiftning sätter därmed både intertextuella och interdiskursiva ramar för de identifierade diskurserna. På så sätt kan detta regelverk sägas vara en både konstituerat och konstituerande moment, där diskurserna har ett dialektalt förhållande till regelverket (Fairclough 2010, s. 316). Annorlunda uttryckt kan detta tolkas som att NPM är institutionaliserat i diskursordningen, där upphandling och dess regelverk sätter ramarna för vad som är ”tänkbart” i de konkurrerande diskurserna. Även om särartsdiskursen är en konkurrerande diskurs så har därmed marknadsiseringen lett till vissa mer stabila mönster i språket, vilket även verkar ha internaliserats i det offentliga ansvarets diskurs. På så sätt verkar

diskursernas centrering kring om det skyddade boendet ha nått en marknadsinstitutionalisering som inte ser ut att kunna brytas i nuvarande diskursordning.

Att de konkurrerande diskurserna konfigurerar mot marknadsiseringsdiskursen behöver dock inte betyda att relationen mellan diskurserna är låsta. Ett tecken på att social förändring är möjlig är att det finns en hög interdiskursivitet i materialet, vilket har visat sig bland annat genom olika tolkningar av EU-rätten och LOU (Winther Jørgensen & Philipps 2000:86). Särartsdiskursen är på så sätt (trots att den förhåller sig till marknaden) ett uttryck för en diskursiv kamp om hegemoni och kommer till uttryck i stora delar av materialet (Meyer & Wokdak 2009, s. 6). Denna diskurs får även utrymme i den offentliga politiken i den senaste utredningen ”idéburen välfärd” från 2019 (SOU 2019:56) och är därmed även ett uttryck för hur den mest aktuella diskursiva kampen om hegemoni ser ut.

6. Avslutande diskussion och slutsats

Syftet med den här uppsatsen var att undersöka hur kvinnojourer konstrueras i offentlig politik, vilka maktrelationer som har etablerats och vilka diskursiva effekter som kan spåras i identifierade diskurser. Till uppsatsen ställdes tre frågor som nu besvaras med hjälp av den analys som redovisats i föregående kapitel.

Hur konstrueras kvinnojourer i offentlig politik?

Som analysen har visat så konstrueras kvinnojourer på en rad olika sätt inom olika motstridiga diskurser. Det offentliga ansvaret för att stötta och skydda våldsutsatta kvinnor är en diskurs som konstruerar kvinnojourer främst som ett komplement till kommunernas ansvar. Ansvarsfrågan har dock visat sig vara oklar, där kommunerna på vissa sätt framstår som skyldiga att erbjuda stöd och skydd likt kvinnojourerna, för att på andra sätt reducera ansvaret som att främst handla om skydd eller rådgivning.

Inom marknadsiseringsdiskursen framställs de ideella kvinnojourerna som liktydiga med välfärdsproducenter av skyddade boenden. Här kopplas kvinnojourerna till ett språkbruk om konkurrens, valfrihet, flexibilitet och kvalitetsindikatorer ger språket den karaktär som kan kategoriseras utefter en marknadslogik. Inom ramen för denna diskurs blir därmed inte bara rörelsens politiska påverkansarbete frikopplat från resterande verksamhet, utan kvinnojourer likställs med skyddade boenden. Kvinnojourernas skyddade boenden konstrueras inom ramen för denna diskurs även som en ekonomisk verksamhet som bör konkurrensutsättas enligt lagen om offentlig upphandling (LOU).

Inom särartsdiskursen har kvinnojourer beskrivits med ord såsom särart, värdegrund, kunskap, erfarenhet, mervärde och röstproduktion. Här framställs även deras verksamhet som en helhet utifrån både praktisk verksamhet och opinionsbildning, där deras maktkritiska roll som en motvikt till den offentliga politiken betonas. För att bevara kvinnojourer förespråkas därför ett alternativ till upphandling i form av idéburet offentligt partnerskap (IOP).

Vilken relation har de identifierade diskurserna till varandra?

Konstruktionen av det offentliga ansvaret har visat sig som en hegemonisk diskurs i materialet som i relation till andra diskurser inte blir ifrågasatt. Ansvaret har dock uppfattats på olika sätt, där vissa texter framhåller att ansvaret för våldsutsatta kvinnor och barn redan är fastställt i

kommunerna, medan andra för fram att det behöver stärkas. Vad som även har visat sig i analysen är att det offentliga ansvaret och marknadsiseringsdiskursen på många sätt liknar varandra i sitt språkbruk där kvinnojourerna fragmenteras och konstrueras som mätbara serviceproducenter av skyddade boenden. Inom den sociala praktiken har detta därför tolkats som en manifestation av den ”omvända samtalsordning” som nämndes i bakgrundskapitlet, det vill säga att staten har anpassat sitt språk efter marknadens (Wijkström & Einarsson 2006, s. 79). Hur det offentliga ansvaret konstrueras har även visat sig ha betydelse för konstruktionen av kvinnojourerna som ett komplement. Trots att det framkommer att de ideella kvinnojourerna står för en majoritet av insatsen skyddat boende så ses de alltså inte som en primär instans.

Inom ramen för den diskursordning som har visat sig vidare i analysen så finns det diskursiv kamp om hegemoni. Marknadsiseringsdiskursen ställts inför en konkurrerande diskurs om kvinnojourrörelsens särart och det är främst mellan dessa diskurser som den mest framstående konflikten pågår. Den diskursiva kampen mellan dessa visar sig genom en hög grad av interdiskursivitet, då regeringen uttrycker både marknadslänkande språkbruk och samtidigt (ofta inom ramen för samma dokument) argumenterar för att skydda kvinnojourerna från marknaden. Dessa diskurser har även visat sig vila på olika ideologiska antaganden. Marknadsdiskursen vilar på ett underliggande antagande om att konkurrensutsättning av ideella kvinnojourer är ett sätt att nå ökad effektivitet, utbud och god kvalitet. Särartsdiskursen vilar i motsats till detta på ett antagande om att de ideella kvinnojourerna har ett säreget värde som inte kan tas tillvara på genom marknadslogiker. Relationen mellan dessa diskurser har därmed konfigurerat mot EU-rätten och lagen om offentlig upphandling, vilket har visat sig som en intertextuell kedja i diskurserna. Inom marknadsiseringsdiskursen finns en tolkning av detta regelverk som kräver upphandling, medan särartsdiskursen har en annan tolkning som öppnar upp för att undanta kvinnojourerna från marknadslogikerna. På så sätt är relationen mellan diskurserna även en konflikt som tar sig uttryck genom förespråkande av upphandling eller förespråkande av IOP.

Vilka diskursiva effekter kan spåras i de etablerade diskurserna?

I enlighet med det offentliga ansvaret är den mest övergripande diskursiva effekten att stödfältet för våldsutsatta kvinnor och barn framstår som oklart, där både ansvarets omfång och innehåll är diffust. Inom denna diskurs framstår även kvinnojourernas handlingsutrymme som otydligt, då de delvis positioneras som handlingskraftiga aktörer som fyller en viktig roll, samtidigt som de hela tiden förskjuts till att beskrivas som ett komplement till kommunal verksamhet. Det

framgår även att de ideella kvinnojourerna ses som en fragmenterad verksamhet, där skyddade boenden främst kopplas till kommunernas ansvar. När det skyddade boendet bryt loss från själva rörelsen så kan en annan diskursiv effekt spåras i form av att kvinnojourerna görs till mätbara serviceproducenter som förväntas följa socialtjänstlagen och uppnå ”god kvalitet” och ha ett ”systematiskt kvalitetsarbete” samtidigt som ideella kvinnojourer förväntas föra en ”dokumentation av insatser” (Skr. 2016/17:10, s. 136). Dessa diskursiva effekter påminner om marknadiseringsdiskursen, där kvinnojourerna framställs som passiva mottagare på en marknad där de fragmenteras och framförallt framstår som serviceproducenter av skyddade boenden. På det här sättet blir deras handlingsutrymme underställt marknadens logiker. Den opinionsbildande rollen försvinner även inom denna diskurs, då kvinnojourerna görs synonyma med skyddat boende. Den diskursiva effekten av detta är att kvinnojoursrörelsens röstbärande och maktkritiska roll blir osynliggjord i texterna. Inom ramen för marknadiseringskursen framstår även kvinnojoursrörelsen som omodern i sin traditionella form, mot bakgrund av att våldsutsatta kvinnor beskrivs ha en mer ”mångfacetterad” problematik än tidigare.

Inom särartsdiskursen spåras diskursiva effekter i form av att kvinnojoursrörelsen framstår som drivande aktörer snarare än passiva mottagare på en marknad, vilket ger uttryck för ett större handlingsutrymme än inom marknadiseringsdiskursen. Här konstrueras de även som en helhetsverksamhet, där både den röstbärande rollen och den praktiska verksamheten för att hjälpa våldsutsatta kvinnor och barn får utrymme. Diskursiva effekter av särartsdiskursen är även att diskursen öppnar upp för att idéburet offentligt partnerskap förespråkas framför upphandling. Något som däremot har visat sig är att kvinnojoursrörelsens utgångspunkt i feminism och könsmaktsperspektiv inte nämns. Detta får den diskursiva effekten att kvinnojoursrörelsens påverkansarbete utifrån en feministisk förståelse av våldet inte beskrivs som en del av deras särart.

Sammanfattad kritik mot etablerade maktrelationer

Eftersom Meyer & Wodak (2009) lyfter att det finns ett anspråk inom CDA om att kritisera maktrelationer som uppfattas som problematiska så kommer jag här under att rikta en mer sammanfattad kritik utifrån identifierade diskurser.

Med tanke på att mäns våld mot kvinnor i nära relation är ett så omfattande problem i Sverige så är det anmärkningsvärt att ansvarsfrågan framstår som så motsägelsefull i den offentliga

politiken. Den hegemoni som har skapats kring det offentliga ansvarets diskurs kan därmed kritiseras för sin instabilitet, där ansvarets omfattning är otydligt i huruvida både stöd och skydd ingår. Samtidigt beskrivs en ansvarsförskjutning till kommunerna, där kommunerna beskylls för att i sin tur skjuta över ansvaret på de ideella kvinnojourerna. Genom att rikta kritiken mot kommunerna framstår alltså detta som ett sätt för staten att fransäga sig sitt ansvar för våldsutsatta kvinnor och barn.

Samtidigt uppfattar jag det som märkligt att kvinnojourerörelsen som har fått upp frågan om mäns våld i nära relation på den politiska dagordningen inte ges ett större aktörsskap i diskursordningen. Trots att en särartsdiskurs har visat sig i analysen så lyfter inte denna att det politiska påverkansarbetet som kvinnojourerörelsen bedriver har grund i en feministisk förståelse av våldet. Vad som istället visar sig i de diskursiva effekterna är att kvinnojourerörelsen framställs som könsneutrala. De konstrueras även som synonyma med serviceproducenter i både det offentliga ansvarets diskurs och inom marknadiseringsdiskursen, vilket kapar själva rörelsen från den praktiska verksamheten. Detta skulle kunna tyda på att detta är ett provocerande perspektiv som Nilsson (2017) har argumenterat för, vilket blir paradoxalt när regeringen kallar sin politik för feministisk i flera dokument i övrigt. Den offentliga politiken kallas således feministisk, men insatserna som ges i form av skyddade boenden förväntas vara könsneutrala, även när insatsen erbjuds av kvinnojourerörelsen som har grund i ett könsmaktsperspektiv.

Sammanfattningsvis så tolkar jag detta som att kvinnojourerörelsens helhetsverksamhet med både feministisk opinionsbildning och praktisk verksamhet inte får utrymme inom de diskursiva ramar som har etablerats.

Slutsats

Som analysen har visat så finns det en pågående diskursiv kamp inom den offentliga politiken om vilken roll kvinnojourerörelsen har eller bör ha. Vad relationen mellan diskurserna i slutändan belyser är i vilken omfattning kvinnojourerörelsen ska vara underställd staten och i så fall under vilka premisser. Ska relationen präglas av marknadens logiker eller av en syn på civilsamhällets som en särart som står utanför både stat och marknad?

Utgångspunkten om att det är ett offentligt ansvar att ge stöd och skydd till våldsutsatta kvinnor och barn har visat sig vara en hegemonisk diskurs som delvis använder ett marknadslikt språkbruk när ansvaret ska appliceras på ideella kvinnojourer. Detta har tolkats som att staten har börjat anpassa sitt språk efter marknadens, vilket tyder på att den ”omvända samtalsordningen” som Wijkström & Einarsson (2006) har identifierat gäller även för konstruktionen av kvinnojourerörelsen. De diskursiva effekterna av att den röstbärande rollen utesluts kan även kopplas till tidigare forskning då Johansson med flera (2019) lyfter att kvinnojourer ibland håller tillbaka på sin samhällskritik eftersom de ofta är beroende av bidrag och inkomst via placeringar på sina skyddade boenden av kommunerna. Som skyddat boende beskrivs även kvinnojourerna som underställda socialtjänstlagen, vilket går i linje med vad Enander m.fl. (2013) och Helmersson (2017) har konstaterat i tidigare forskning om att kvinnojourerna ses som en förlängd arm av socialtjänsten allt mer. På så sätt framstår kvinnojourerörelsens helhetsverksamhet med både opinionsbildning och praktiskt arbete som en anomali som inte passar in i de diskursiva ramar som har skapats runt civilsamhället.

Samtidigt har det diskursiva motståndet mot marknadsiseringen visat sig vara mer närvarande än förväntat, vilket kan tolkas som ett uttryck för en politisk vilja att bevara kvinnojourerörelsen. Detta tolkar jag som att det finns en öppning i den diskursiva kamp som pågår, där särartsdiskursen kan ha möjlighet att få genomslag, eller åtminstone rucka på de maktrelationer som har etablerats.

Studiens bidrag, begränsningar och förslag till vidare forskning

Eftersom kvinnojourerörelsen är en del av civilsamhället så kan studiens resultat även säga något ur ett större perspektiv. De utmaningar och möjligheter som idéburna organisationer nu står inför är något som i förlängningen avgör om civilsamhället bevaras som en motvikt till staten eller om organisationerna slukas upp av regelverk och förväntas bli en förlängd arm av staten, vilket bland annat Enander m.fl. (2013) har problematiserat. Studiens analys stämmer därmed överens med tidigare forskning till stor del, där marknadsisering och den omvända samtalsordningen som har identifierats även går att se i den här studien.

Denna studie har däremot bidragit med att belysa vilka maktrelationer som har etablerats mellan identifierade diskurser och vilka diskursiva motsättningar som finns inbyggda i dessa. Detta kan förhoppningsvis ge en utökad förståelse för vilka diskursiva ramar som formar

civilsamhällets handlingsutrymme i förhållande till staten. Faircloughs kritiska diskursanalys har på så sätt varit ett givande angreppssätt som har gett mig verktyg att se aspekter av diskurserna som jag kanske inte hade lagt märke till med en annan analysmodell. Vad som däremot har visat sig som en begränsning är att den tredimensionella modellen stundvis är ganska vag och öppen för tolkningar, speciellt i den sociala praktiken där det inte finns några klara analysredskap. Detta har både gett en viss frihet i att utforma analysmodellen, men har samtidigt lett till en del tvivel om vad som är görbart inom CDA. I efterhand hade studien kunnat inkorporera en ytterligare teori i den sociala praktiken, vilket till exempel hade kunnat utgöras av feministisk teori. Detta hade på så sätt kunnat bredda uppsatsen och analysen av den könsneutralitet som råder inom diskurserna.

Förslag till vidare forskning

Den här studien har fokuserat på hur diskurser formas inom större strukturer på makronivå. Vad som däremot inte har studerats är om dessa diskurser kolliderar med civilsamhällets syn på sitt uppdrag. Hur kvinnojourer eller andra idéburna organisationer gör diskursivt motstånd kan därför vara en intressant aspekt för vidare forskning, där andra teorier kan öppna upp för en mer aktörscentral studie. Det vore även intressant med en studie där privata aktörer som bedriver skyddade boenden jämförs med ideella jourer. Helmersson (2017) har till exempel jämfört kommunala specialenheter med ideella kvinnojourer och sett flera skillnader i deras arbetssätt. Därav vore det intressant att se om och hur privata och ideella aktörer skiljer sig åt (eller kanske närmar sig varandra) men även hur de ser på sin verksamhet i relation till staten.

Referenser

Bergström, G., & Boréus, K. (red.) (2012). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3., [utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Dagens samhälle. 2019. *Gör inte mäns våld mot kvinnor till en vinstaffär*
<https://www.dagensamhalle.se/debatt/gor-inte-mans-vald-mot-kvinnor-till-en-vinstaffar-26307> Publicerad 2019-02-25, hämtad 2020-01-20

Enander, V., Holmberg, C., & Lindgren, A. (2013). *Att följa med samtiden: kvinnojour rörelse i förändring*. Stockholm: Atlas

Eduards, Maud (2002). *Förbjuden handling - om kvinnors organisering och feministisk teori*. Enskede: TPB

Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, L (2012). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 4., [re v.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik.

Fairclough, Norman (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity

Fairclough, N. (2010). *Critical discourse analysis: the critical study of language*. 2. ed. Harlow: Longman

Fairclough, N. (2012). *Critical discourse analysis*. International Scientific Researchers (ISR). Vol.7 July 2012

Fairclough, N. (2013). *Critical discourse analysis and critical policy studies*. Critical Policy Studies, 7:2, 177-197

Fejes, A. & Thornberg, R. (red.) (2015). *Handbok i kvalitativ analys*. 2., utök. uppl. Stockholm: Liber

Fyrberg Yngfalk, A. & Hvenmark, J. (2014). *Vad händer med civilsamhället när staten gör som marknaden? om marknadisering, myndigheter och ideella organisationer*. Stockholm: Riksidrottsförbundet

Helmersson, S. (2017). *Mellan systerskap och behandling [Elektronisk resurs] : omförhandlingar inom ett förändrat stödfält för våldsutsatta kvinnor*. Diss. Lund : Lunds universitet, 2017.

Johansson, H., Arvidson, M., Johansson, S., & Nordfeldt, M. (2019). *Mellan röst och service: ideella organisationer i lokala välfärdssamhällen*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur

Kunosson, C. (2014). *Ideella organisationer*. I Heimer, G.M., Björck, A. & Kunosson, C. (red.) (2014). *Våldsutsatta kvinnor: samhällets ansvar*. (3. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Lundberg, E. (2011). *Forskning om relationen mellan det civila och offentliga samhället*. I Hellberg, A., Karlsson, M., Larsson, H., Lundberg, E., & Persson, M. (red.) (2011). Perspektiv

på offentlig verksamhet i utveckling: tolv kapitel om demokrati, styrning och effektivitet. Örebro: Örebro universitet

Lundberg, E. (2012). *En försumbar arena? Organisationerna och remissväsendet 1964 – 2009*. Statsvetenskaplig tidskrift · Årgång 114 · 2012 / 1

Munro, E. (2004). The Impact of Audit on Social Work Practice. *The British Journal of Social Work*, Vol. 34, No. 8 (DECEMBER 2004), pp. 1075-1095. Oxford University Press

Meyer, M. & Wodak, R. (red.) (2009). *Methods of critical discourse analysis*. 2. ed. Los Angeles: SAGE

Nilsson, G. (2017). *Könsmakt eller häxjakt antagonistiska föreställningar om mäns våld mot kvinnor*. Johanneshov: MTM

Petersson, O. (2007). *Svensk politik*. Stockholm: Norstedts juridik.

ROKS u.å. *Bli medlem i ROKS*. <https://www.roks.se/om-roks/bli-medlem-i-roks> (Hämtad 2020-04-28)

Sayer, R. Andrew (2000). *Realism and social science* [Elektronisk resurs]

Smith, S. R. (2007) NGOs and Contracting. In Ferlie, E., L. E. Lynn Jr., and Ch. Pollitt (eds.) *The Oxford Handbook of Public Management*, Oxford University Press. (e-bok, finns tillgänglig via SUB).

Socialstyrelsen (2013). *Kartläggning av skyddade boenden i Sverige*. Publicerad april 2013.

<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2013-4-4.pdf> (Hämtad 2019-04-20)

Steen, A. (2003). *Mäns våld mot kvinnor - ett diskursivt slagfält: reflektioner kring kunskapsläget*. Göteborg: Univ., Sociologiska institutionen.

Trägårdh, L. (2010). *Från folkrörelser till civilsamhälle: Staten och samhället i det moderna Sverige*. I Essen, Johan von & Essen, Johan von (2010). *Det svenska civilsamhället: en introduktion*. Stockholm: Forum för frivilligt socialt arbete

Unizon (2015). *Om Unizon*. Publicerad 2014-10-22. <https://unizon.se/om-unizon> hämtad 2020-04-28

Wetherell, M., Taylor, S. & Yates, S. J. (red.), (2001). *Discourse as data*. Milton Keynes: The Open University Press, Sage.

Wettergren, Å. & Jamison, A. (red.) (2006). *Sociala rörelser: politik och kultur*. Lund: Studentlitteratur.

Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur

Wijkström, F. & Einarsson, T. (2006). *Från nationalstat till näringsliv?: det civila samhällets organisationsliv i förändring*. Stockholm: Ekonomiska forskningsinstitutet (EFI), Handelshögskolan i Stockholm

Wijkström, F. (red.) (2012). *Civilsamhället i samhällskontraktet: en antologi om vad som står på spel*. 1. uppl. [Stockholm]: European Civil Society Press

Winblad, Mankell & Olsson. 2015. *Privatisering av välfärdstjänster: hur garanteras kvalitet i vård och omsorg?* Statsvetenskaplig tidskrift. Årgång 117 · 2015 / 4.

Empiri

Regeringens skrivelse 2008/09:207. Överenskommelsen mellan regeringen, idéburna organisationer inom det sociala området och Sveriges Kommuner och Landsting.

Proposition 2009/10:55. En politik för det civila samhället.

Regeringens skrivelse 2009/10:234. Redovisning av den särskilda jämställdhetsstatsningen.

Regeringens skrivelse 2011/12:174. Slutredovisning av regeringens särskilda jämställdhetsstatsning 2007–2010.

Regeringens skrivelse 2016/17:10 Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid

SOU 2014:49. *Våld i nära relationer – en folkhälsofråga. Förslag för ett effektivare arbete*. Betänkande av Nationella samordnaren mot våld i nära relationer. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.

SKL. 2015. *Motion 60 - Utveckla formerna för samverkan mellan kommunerna och civilsamhällets ideella och idéburna organisationer - om idéburet-offentligt partnerskap (IOP)*. Avdelningen för ekonomi och styrning Anna-Karin Berglund. 2015-10-23

SOU 2015:55. *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck*. Slutbetänkande av Utredningen som ska föreslå en nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.

SOU 2016:13. *Palett för ett stärkt civilsamhälle*. Betänkande av Utredningen för ett stärkt civilsamhälle. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.

SOU 2016:78. *Ordning och reda i välfärden*. Betänkande av Välfärdsutredningen. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.

SOU 2017:112. *Ett fönster av möjligheter – stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende*. Betänkande av Utredningen om ett stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.

Ds 2019:7. *Ny modell för statsbidrag till vissa ideella organisationer inom brottsofferområdet*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet

SOU 2019:56. *Idéburen välfärd*. Betänkande av Utredningen om Idéburna aktörer i välfärden.
Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.

Stockholms universitet/Stockholm University
SE-106 91 Stockholm
Telefon/Phone: 08 – 16 20 00
www.su.se

**Stockholms
universitet**